

**MINISTERUL EDUCAȚIEI al REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT ALECU RUSSO DIN BĂLȚI
FACULTATEA de LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE
CATEDRA de FILOLOGIE GERMANĂ**

**Note de curs
la disciplina
*Introducere în filologia germană***

Autor: **Oxana Chira**,
lector universitar
Notele de curs a fost discutată
la ședința catedrei de
Filologie Germană
la _____ 2011
(Procesul verbal Nr. _____)

BĂLȚI 2011

Cuprins

Preliminarii	2
Obiectul filologiei	4
Triburile germanice	10
Germanicii timpurii: date istorice	17
Organizarea militară și viața economică	23
Viața religioasă	28
Metoda comparativ-istorică	30
Clasificarea limbilor	43
Naturalismul lingvistic german. Școala neogramaticilor	52
Germana – limba flexionară	59
Pronunția și grafia germană	69
Test - exemplu	76
Lucrul individual	77
Bibliografia de referință	79
Chestionar	80

Preliminarii

Filologia germanică, fiind o disciplină obligatorie, deține un loc important în sistemul instructiv-educativ universitar. Elaborarea programei cursului de Filologie germanică în grupele unde se studiază a avut ca punct de plecare cerințele curriculare, presupunând inocularea caracterului specific al concepției de instruire la USB. Ca urmare, prezenta programă înglobează informații, conținuturi care fac referință la diverse modele teoretice și aplicative ce sunt în strictă concordanță cu prevederile curriculumului universitar. Accentul se pune pe caracterul aplicativ și cognitiv al pregătirii specialistului prin diferite modalități de lucru în scopul antrenării abilităților și evaluării aptitudinilor. Cursului îi sunt rezervate 48 de ore. Obiectivul general al cursului rezidă în cunoașterea excelentă a limbii germane ca mijloc de comunicare, în scopul stabilirii relațiilor socio-culturale; crearea posibilităților optime de încadrare în viața cotidiană, de familiarizare cu cele mai importante date ce țin atât de istoria, dezvoltarea cât și de normele morfologice, lexicale și sintactice ale limbii germane.

Obiective specifice ale disciplinei

În rezultatul studierii acestui curs studenții vor fi capabili:

a) *la nivel de cunoaștere*

În rezultatul studierii acestui curs studenții vor fi capabili:

- să-și formeze o imagine generală și integră a problematicii abordate în cursul de cercetare filologică;
- să definească și să caracterizeze obiectul de studiu al cursului;
- să definească noțiunile fundamentale ale disciplinei;
- să reproducă definițiile de bază ale domeniului;
- să dezvolte tendința de a persevera în cunoașterea mai aprofundată a limbii germane;

b) *la nivel de aplicare*

- să realizeze studii de caz;
- să mediatizeze rezultatele propriilor cercetari;
- să aplice cunoștințele obținute în practica limbii germane;
- să-și formeze gândirea profesională de cercetător filologic;
- să aplice cunoștințele acumulate la disciplina în diverse situații avansate de societate;
- să-și formeze gândirea critică și creativă vizavi de problematica tratată de disciplină;
- să combine logic elemente lingvistice (pragmatice) în situația concretă de comunicare;

c) *la nivel de integrare*

- să participe activ în discuții;
- să stabilească importanța și evidențierea legăturilor dintre toate disciplinele filologice;
- să rezolve situații de problemă apărute în procesul orelor, exprimându-și opinia sa critică;

Competențe și subcompetențe

1. Explicarea funcționării sistemului fonetic, lexical, gramatical al limbii germanice.
 - 1.1. Respectarea rigorilor față de aspectul fonetic, gramatical și lexical al limbilor germanice.
 - 1.2. Practica funcțională a limbilor germanice.
2. Producerea notelor de curs care reflectă propriile experiențe, idei, judecăți, argumente, opinii.
 - 2.1. Utilizarea textului scris la orele teoretice care include viziunea proprie, exprimarea argumentată a poziției sale.
 - 2.2. Încadrarea în dialogul contradictoriu.
3. Perceperea limbii germane ca parte a culturii spirituale a poporului german și ca reprezentat al grupului de limbi germanice.
 - 3.1. Prezentarea media a grupului de limbi germanice.
 - 3.2. Deducerea și compararea culturii germanice cu cea autohtonă.

Tema 1. *Obiectul filologiei*

Obiectul filologiei

Din istoricul filologiei

Bibliotecile antice

Nevoia de cunoaștere a fost dintotdeauna unul dintre atributele fundamentale ale umanității. Cunoașterea presupune receptarea unor informații, experimentarea sau învățarea lor și ulterior, valorificarea experienței acumulate. Totul în jurul nostru este informație, fiecare segment al lumii (obiect, ființă, stare, culoare, cuvânt, senzație etc.) este un semn care, în funcție de contexte, semnifică ceva, se încarcă de diferite sensuri. Ființei cunoscătoare îi revine rolul de a descifra sensurile lumii, omul explicându-se pe sine și tot ceea ce-l înconjoară pentru că, mai apoi, să aibă datoria de a transmite și celorlalți – contemporani sau generații viitoare – informațiile receptate.

Relația cu Celălalt sau cu Ceilalți presupune comunicare. Omul există atâta vreme cât comunică (prin gesturi, reacții, atitudini – mijloace non-verbale sau prin sunete, cuvinte, structuri lingvistice coerente – adică prin mijloace verbale). Nevoia de comunicare caracterizează oricare tip de comunitate umană, încă din fazele sale incipiente. Dacă în Antichitate primele forme de comunicare au fost extrem de primitive, dar foarte utile (focul și fumul, sunetele anumitor instrumente etc.), evoluând, omul a confirmat o formă de comunicare specială, care îl distingea definitiv printre celelalte ființe: Cuvânt. Cuvintele au devenit repede cele mai utile suporturi pentru stocarea și transmiterea informației. Găsind pentru fiecare realitate un suport verbal adecvat, individualizat, omul a deschis de fapt calea spre eternizarea propriilor experiențe, comunicarea prin cuvinte (la început exclusiv orală, mai târziu și scrisă) devenind modalitatea cea mai eficientă și rapidă pentru transmiterea informației.

Nevoia de a permanentiza mesajele a dus la stocarea lor convențională, inițial pe suporturi rezistente și durabile (piatră, piele de animal, pânză, ceramică etc.). Evoluția umanității și dezvoltarea tehnicilor de lucru în variate domenii de activitate vor duce la apariția tiparului la

mijlocul secolului al XV-lea, fapt ce va revoluționa definitiv mijloacele de comunicare dintre indivizi, societăți și culturi.

Tiparul rămâne una dintre descoperirile fundamentale ale omenirii. În istoria umanității se vorbește de „Galaxia” sau „revoluția” Gutemberg, Johannes Gutemberg fiind un meșteșugar renumit de pe Valea Rinului, de profesie jiuvaerghi. Invenția lui a pornit de la pecețile cu inițiale de pe inele, el utilizând literele detașabile care puteau fi mutate de îndată ce se făcea imprimarea unor pagini. Gutemberg tipărește, în 1450, la Augsburg, în 200 de exemplare, o primă ediție a Bibliei. Tiparul, această plăsmuire remarcabilă a minții umane, s-a răspândit ulterior cu repeziciune în toate colțurile lumii. La noi, tiparul este deja cunoscut prin 1508, când Macarie tipărește în Țara Românească un Liturghier, la tipografia care exista, probabil, la Târgoviște, între 1508-1512, în timpul domniei lui Radu cel Mare).

Până la apariția tiparului, cărțile se multiplicau extrem de greu, manual, printr-o muncă migăloasă a copiștilor, în număr redus de exemplare, care nu satisfăceau nevoia de difuzare. Trecerea de la manuscris la textul tipărit a constituit un adevărat progres în istoria omenirii, acesta fiind de fapt momentul trecerii de la păstrarea informației pe cale orală (într-o formă degradabilă, lipsită de fidelitate, anonimă) la crearea unor depozite de informație scrisă, adică a textelor tipărite, cu o circulație largă și caracterizate printr-o calitate aparte a mesajelor.

În timp, biblioteca, instituție publică sau particulară, indiferent în ce țară a lumii, a ajuns principalul depozitar și focar de cultură, bibliotecile – ca instituții publice – achiziționând și punând la dispoziția celor interesați colecții de cărți, periodice, manuscrise, incunabule, hărți, fotografii, stampe ș.a.

În istoria omenirii există câteva mari astfel de forme de cultură, fiecare bibliotecă a lumii găzduind importante mărturii despre evoluția societăților și a culturilor, a mentalităților și a fenomenelor artistice. Se pare că prima bibliotecă a Antichității a fost așa-numita „Bibliotecă a regelui asirian Assurbanipal” (668-626 î.e.n.), realizată în palatul său din Ninive și conținând scrieri în alfabetul cuneiform (poeme epice, fabule, texte magice, scrieri astrologice, liste cronologice de regi, chiar studii de medicină veterinară).

Însă cea mai celebră bibliotecă antică a fost Biblioteca din Alexandria. Orașul Alexandria de pe țărmul mediteranian al Egiptului, fondat în anii 332-334 î.e.n., avea să găzduiască unul dintre cele mai celebre așezăminte de cultură ale antichității, Biblioteca din Alexandria conținând inițial aproximativ 500000 de rulouri scrise; această bibliotecă a fost întemeiată de Ptolemeu al II-lea

Philadelful, fost rege al Egiptului (285-246 î.e.n.). Se pare că în jurul anului 300 î.e.n. Biblioteca din Alexandria număra peste 1 000 000 de papyrusuri. Biblioteca a fost condusă de personalități de seamă ale Antichității și aici au predat Euclid, Arhimede, Eratostene, Callimachos din Efes, Appolonios din Rodos, de numele orașului Alexandria legându-se și o faimoasă școală filologică.

Astăzi, tot ceea ce ține de structura și conținutul bibliotecii ca instituție de cultură s-a modernizat, odată cu sporirea cerințelor cititorilor și cu progresul tehnologic. Evoluția culturii și a mentalităților, sporirea nevoii de informare a tuturor structurilor social precum și valențele moderne ale sistemului educațional au transformat biblioteca într-un focar de cultură fără precedent. Este foarte adevărat că noile instrumente electronice de lucru cu informația, nevoia de rapiditate în comunicare dar și în achiziționarea informațiilor necesare au făcut să prolifereze la nesfârșit cele mai ingenioase, hipertehnologizate strategii de lucru cu cartea. Cărțile în format electronic permit accesarea unor cărți din depozite aflate la mare distanță sau foarte rare, lejerizează strategiile de lectură, sunt avantajoase pentru că cititorul economisește timp și energie. Numai că, dincolo de toate aceste avantaje de netăgăduit, rămâne un aspect care nu poate cunoaște vindecare: a nu avea contact direct cu o carte – văzută ca artefact, ca obiect fizic, cu încărcătură estetică – distorsionează principala finalitate a actului lecturii însăși: întâlnirea dincolo de timp și de spațiu dintre cititor și scriitor nu mai este una caldă, intervine un mediator „tehnologizat”, rece, ecranul calculatorului anulează plăcerea rafinată de a răsfoi paginile de hârtie ale cărții, cititorul nu mai resimte bucuria „miresmelor culturii”. Fiecare cititor, în lucrul său cu cartea, dezvoltă unele tabieturi, acceptă o grilă de contact cu textul scris, poate accesa – prin simplul gest de a deschide cartea – în orice moment, o lume care i se oferă cu maximă autenticitate, fără granițe. Însă atunci când depinde de comenzile calculatorului, canalul de comunicare cu textul este mult îngustat: cititorul câștigă rapiditate, dar pierde plăcere și bucurie.

Cuvântul *filologie* este, în limba română, de dată relativ recentă (secolul al XIX-lea), avînd, se pare, o etimologie multiplă (fr. *philologie*, germ. *Philologie*, it. *filologia*, lat. *philologia*; cf. engl. *philology*, rs. *filologija* etc.). La originea termenului latin, care a fost adoptat în diferite limbi europene din Evul mediu (fr., germ., it. etc.) stă gr. *philologia* „dragoste de cuvînt, de știință” (compus din *philos* „prieten, iubitor (de)”, *philein* „a iubi”-j-7ogos „cuvînt”).

În limba greacă veche, în latină, că și în limbile mai noi care l-au adoptat, inclusiv în limba română, termenul a fost folosit în diferite accepții, dintre care unele sint curente și astăzi. Diversitatea accepțiilor date acestui termen se explică prin existența unor puncte de vedere diferite în ceea ce privește extinderea domeniului de investigație al filologiei.

În antichitatea clasică, la greci și la romani, de asemenea în cultura bizantină, prin *filologie* se înțelegea pasiunea pentru cuvântul scris, pentru literatură, materializată în analiza și comentarea textelor.

Odată cu umanismul Evului mediu, noțiunea de filologie a început însă să-și lărgescă sfera. Se știe că descoperirea, copierea și comentarea manuscriselor antice au fost preocupări de seamă ale umaniștilor ita- adecvat în vederea însușirii bazelor lingvisticii și ale filologiei românești.

În sens larg, filologia este definită drept știința care studiază fenomenele și produsele culturii scrise a tuturor popoarelor, având ca obiect al cercetării textele scrise din toate domeniile, cu o aplecare specială asupra structurilor, influențelor, evoluției și transmiterii normelor lingvistice, în diacronie și în sincronie.

Pentru prima dată cuvântul filologia a fost semnalat în opera filosofului grec Platon (427- 347 î.e.n.), termenul desemnând „pasiunea pentru cultura literară”. Cuvântul filologi e provine din grecescul philologia ce însemna „dragoste de cuvânt, de cunoaștere” (compus din philos „prieten, iubitor de” sau philein „a iubi” și logos „cuvânt”). De aici termenul a trecut în latină (philologia), de unde, în Evul mediu, a pătruns în diferite alte limbi (franceză, italiană, germană etc.). La noi, termenul filologi e are o etimologie multiplă (lat. philologia, it. filologia, fr. Philologie, germ. Philologie, rs. filologija).

În Antichitate, în greaca veche și în latină (la vechii greci și la romani), termenul filologie desemna pasiunea pentru cuvântul scris, pentru literatură și, implicit, pentru studiul textelor. Evul mediu consacră conceptul de filologie clasică, restrângându-i sensul. În perioada Renașterii, filologia devenise o știință care își propunea să studieze faptele de cultură ale Antichității greco-latine, știut fiind faptul că umanismul a recunoscut în cultura vechilor greci și romani momentul de vârf al civilizațiilor și a ales-o ca model pentru devenirea umanității: „Orientată spre trecut, filologia era concepută ca un fel de știință universală, al cărei scop era nu numai de a se apleca asupra manifestărilor artistice propriu-zise (în rândul cărora literatura ocupa un loc de frunte), ci și asupra realizărilor din domeniul filozofiei, religiei, dreptului etc.” Prin lărgirea sensului, filologia începea să devină știința care se ocupa cu studierea tuturor manifestărilor spirituale ale unui popor, un rol important jucându-l studiului limbii. Trebuie să amintim, în acest context al transgresării sensurilor dinspre antici către moderni, că din marea cultură greco-latină se revendică și cele șapte arte liberale (gramatica, retorica, dialectica, astronomia, geometria, aritmetica și muzica, din acest grup o

condiție privilegiată având, mai apoi, gramatica, dialectica și retorica, ce vor constitui grupul trivium, care a influențat extrem de serios evoluția mentalităților și teoria artelor.

Dacă intenționăm raportarea filologiei la familiile de limbi, formulă pentru care s-a optat preponderent în perioada romantică, devin fundamentale noțiuni de tipul: filologie romanică (romanistica), filologie slavonă (slavistica), filologie germanică (germanistica) ș.a. Romanticii au restrâns sensul termenului, înțelegând prin filologie disciplina care se ocupă cu studiul limbii și literaturii unui popor.

Modernitatea va adăuga sensuri noi termenului filologie, astăzi disciplina în discuție ocupându-se cu studierea limbii și literaturii unui popor și cu studiul / critica textelor și tehnica edițiilor (problema editării textelor).

Între științele umaniste, filologia ocupă un loc privilegiat, fiind prinsă într-un sistem de relații cu numeroase alte domenii de cercetare, pe care adesea le condiționează sau de care depinde fie la nivelul obiectului, fie ca metode sau instrumente de lucru.

Putem discuta, spre exemplu, problema filologiei comparate, care se ocupă cu evoluția particularităților fiecărei limbi, în special cu raportare la limbile romanice, cu prezentarea idiomurilor derivate din limba latină. Prin urmare, îngemănarea cu lingvistica este una sui generis. Metoda de lucru în această direcție este cea comparativ-istorică, ale cărei noțiuni fundamentale au fost elaborate de Franz Bopp.

S-ar putea discuta, din același punct de vedere, și relația cu literatura: studierea din perspectivă istorică a literaturii unui popor nu ar fi posibilă fără realizarea edițiilor științifice ale operelor scriitorilor din toate perioadele, acesta din urmă fiind obiectul filologiei. Este cunoscut faptul că pentru orice activitate de cercetare în domeniul literar este indispensabilă existența unor ediții ale operelor scriitorilor, realizate de filologi competenți, între aceștia existând, în cadrul aceleiași generații sau de la o perioadă la alta, o permanentă concurență privitoare la calitatea și fidelitatea editării textelor, completate cu un aparat critic pe măsură.

În aceeași ordine de idei, studiul textelor oferă informații importante și lingviștilor privitoare la evoluția limbii, dat fiind faptul că textele scrise sunt oglinda clară a manifestărilor fonetice, morfo-sintactice, semantice și stilistice înregistrate în evoluția unei limbi.

Textele studiate de filologi, în funcție de domeniile de proveniență a conținuturilor, oferă informații importante istoricilor (importantă fiind, în acest caz, editarea de către filologi a textelor

vechi, care sunt și prețioase documente istorice), filosofilor, juriștilor, teologilor sau cercetătorilor din diverse alte sfere ale culturii.

Toate marile școli filologice ale lumii, din Antichitate până în epoca modernă, sunt centrate tocmai pe această serie de raporturi obligatorii dintre științele omului, de aici născându-se și variatele nuanțe ale accepțiunilor termenului filologie.

Întrebări de reper:

- Ce înțelegeți prin cunoaștere?
- Cu ce se ocupă filologia?
- Cine e Gutenberg și care e epoca numită Gutenberg?
- Numiți câteva biblioteci din antichitate!
- Care e raportul dintre filologie și alte științe?

Bibliografie:

Barborică, E. ; Teodorescu, M. ; Onu, L. *Introducere în filologia română*. București : Ed. Didactică și Pedagogică, 1972.

Bergmann, R. ; Pauly, P. ; Stricker, S. *Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft*. Heidelberg : Universitätsverlag Winter, 2004.

Frâncu, C. *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate până la Saussure*. Iași : Ed. Demiurg, 2005.

Ionescu, E. *Manual de lingvistică generală* București : Ed. Universitar, 2001.

<http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dominte/1.htm>

Tema 2. Triburile germanice

Hermionii, gepizii, goții, vandalii

Războaiele germanice

Migrațiile triburilor

Izvoarele care cuprind cele mai ample informații despre germani sunt lucrările *De bello gallico* (scrisă la mijlocul sec. I a. Ch. de Caesar) și *De origine et situ germanorum* (scrisă în jurul anului 98 p. Ch. de Tacitus). Multă vreme obscure, originile germanilor au dat naștere la numeroase interpretări sau legende. Cel mai cunoscut mit este cel al unui neam străvechi "Urvolk", popor de origine caucaziană din care ar fi apărut familia popoarelor indoeuropene și care ar fi păstrat caracteristicile sale etnice mai pure decât moștenitorii săi.

Locul de origine a celui mai vechi dintre popoarele germanice - constituit din fuziunea populației neolitice locale cu elemente etnice indo-europene - se situează în zona din sudul Suediei, Peninsula Iutlanda și teritoriul Germaniei Septentrionale, cuprins între gurile fluviilor Weser și Oder, având la bază fuziunea dintre populațiile finice descendente ale vechii culturi *Grand Marais* și ale populațiilor neolitice venite din câmpiile dunărene, reprezentante ale culturii *ceramicii lineare*. În timpul primei jumătăți a mileniului II a. Ch., germanicii sunt încă în epoca bronzului și cunosc un oarecare declin datorat avântului celtic, rupturii relațiilor cu Orientul și unei progresive deteriorări a climei, deteriorare ce se continuă până în secolul al VI-lea p. Ch., determinând apariția pe țărmurile baltice a numeroase popoare, zona fiind numită de Jordanes ca *fabrică de popoare*.

La începutul mileniului I p. Ch. germanii ajunseseră până la Vistula în est, până la Rin în vest, în sud atinseseră linia Dunării superioare (dincolo de care expansiunea lor era blocată de romani), iar la nord ocupau aproape jumătate din Peninsula Scandinavă. Numele de germani, care era al unui singur grup de populații, denumire dată de romani germanilor occidentali, nu a fost adoptat de germanii înșiși ca o denumire generică, chiar dacă ei aveau o oarecare omogenitate culturală și religioasă, datorată în principal limbii și credințelor comune. Această omogenitate s-a păstrat și în perioada migrațiilor lor, când cele trei grupuri s-au diversificat în mai multe triburi sau confederații de triburi: germanii de nord (*ingveonii*) au dat naștere popoarelor medievale ale danezilor,

suedezilor și norvegienilor, germanii de răsărit (*herminonii*) au constituit grupul tribal al goșilor (stăpânind regiunea Vistulei timp de aproape 1300 de ani - cca. 800 a. Ch. - 500 p. Ch.), alte triburi fiind herulii, rugii, schirii, așezați pe cursul inferior al Oderului, burgunzii și vandalii pe cursul său mijlociu, gepizii, între Oder și Vistula, iar germanii de vest (*istveonii*) s-au împărțit în mai multe ramuri, dintre care triburile saxonilor și anglilor au trecut marea fondând, în Britania, un regat nou, alte ramuri germanice fiind cele ale francilor, așezați pe cursul superior al Rinului, frizii, în Olanda, iuții, în Peninsula Iutlanda, longobarzii, între cursurile inferioare ale Weserului și Elbei, suabii, între Elba și Oder și marcomanii în Boemia.

În ajunul marilor invazii situația acestor triburi era următoarea: la est, din actuala Ucraina până în Dacia, se întindeau goșii, împărțiți, de o parte și de alta a Niprului, în ostrogoți (goți "strălucitori") și vizigoți (goții "înțelepți"). Aceștia sunt cei mai bine organizați și cei mai periculoși inamici ai Romei. În câmpia ungară, gepizii ("cei înceți") se învecinează cu vandalii hasdingi, în Silezia, vandalii silingi i-au împins pe marcomani în Bavaria, burgunzii ocupă valea râului Main și fac presiuni în spatele alamanilor. Aceștia apăruți în urma regrupării diverselor neamuri ale germanicilor occidentali (*alle Männer*) sub influența orientală, forțează armatele romane să evacueze *Câmpurile Decumate* și pătrund între limesul renan și cel dunărean. Pe Rin apar francii ("oamenii liberi"), care au absorbit vechile triburi occidentale ale sicambrilor, chamavilor, bructerilor, chattilor. Ei se împart în două grupuri: de la Bonn la Köln, francii numiți în secolul al VII-lea ripuari, între Rin și Escaut, francii salieni, care își trag numele de la fluviul Yssel. Pe țărmurile Mării Nordului, alungate începând cu secolul al III-lea de ridicarea nivelului mării, se pun în mișcare o serie de popoare de marinari și de "pirăți": iuții și anglii din Danemarca, saxonii dintre gurile Elbei și Weserului, frizonii din Groeningen și Frizia și mai la est, dintre Elba și Oder, micul popor al longobarzilor.

Spre deosebire de infiltrările și incursiunile triburilor germanice în Imperiul Roman din secolele III-IV, marea lor migrație din secolul al V-lea a avut ca urmare străpungerea liniilor fortificate romane de pe Rin și de pe cursul superior al Dunării și stabilirea migratorilor în aproape toate provinciile imperiului.

Spre norocul Romei, comunitatea de limbă și de rasă n-a putut face să se nască la aceste popoare un sentiment "național", dar o civilizație germanică există totuși.

Triburile germanice cu care romanii au intrat mai întâi în conflict - spre sfârșitul secolului al II-lea a. Ch. - au fost cimbrii, originari din nordul Iutlandei și teutonii din regiunea aproximativ centrală a Germaniei de azi, dar germanicii cei mai reprezentativi au fost goții, vandalii, longobarzii și francii.

Viața socială. Ca la majoritatea popoarelor "barbare" și la germani unitatea de bază a vieții sociale o forma familia patriarhală, compusă din părinți și fiii necăsătoriți. Germanicii nu cunosc nici statul, nici orașele în manieră romană, ci comunități: neamul, tribul, clanul (*sippe*) și familia, care sunt cadrele vieții lor politice și sociale. Într-un neam sunt unite cu legături destul de lejere grupurile care formează un ținut (*gau*), grupuri care se adună într-un loc sacru, aproape de un arbore sau de un munte, pentru a discuta despre alegerea unui șef, a porni un război sau a judeca neînțelegerile dintre triburi. Tribul, comunitatea familială și sătească, era condus de o aristocrație bazată pe naștere sau pe valoare, care stăpânește cea mai mare parte a pământului. Acestei aristocrații, ierarhic, îi urmează mulțimea oamenilor liberi care purtau arme și care își dau prin aclamații părerea în cadrul adunărilor; urmează apoi în eșalonul inferior sclavii, prizonierii de război sau datornicii insolvăbili, legați de cultivarea pământului, dar care pot, răscumpărându-se, să intre în categoria libeților, dar nu pot să facă parte din poporul germanic, deoarece doar apartenența la o familie îi dă germanicului posibilitatea de a fi liber.

Oamenii liberi se bucurau de toate drepturile, puteau să poarte arme, să participe la adunarea generală a oamenilor liberi (*thing*) și aveau de asemenea dreptul la *prețul sîngelui* (*wergeld*). Cu timpul, însă, a avut loc un proces de stratificare socială, prin care unii membrii ai comunității care se remarcaseră în mod deosebit au ajuns să se bucure de o considerație specială din partea tribului și să li se acorde funcții de răspundere; din rândul acestora se va forma clasa nobililor.

Libeții proveneau în mare parte din rândul prizonierilor, care primeau pământuri pentru a le cultiva și în schimbul acestora ei trebuiau să plătească noilor lor stăpâni anumite dări în natură - grâne, vite, veșminte. Libeții vor fi cei care vor constitui categoria cea mai numeroasă de țărani liberi, dar fără dreptul de a lua parte la treburile tribului. Sclavii aveau de drept o poziție deplorabilă, dar de fapt viața lor nu era atât de grea. *A bate sau a pune la muncă silnică un sclav e un lucru rar*, constata Tacitus.

Familia germanică amintește prin structură de grupul familial din vechea Romă, tatăl având puterea absolută, pe care o împarte cu singura sa soție, păzitoarea purității și tradiției familiale. Dacă e să dăm crezare scriitorilor romani, adulterul era reprimat sever: *vinovata era rasă în cap și, în prezența rudelor, soțul o alunga din casa lui* (Tacitus). Ceremonialul căsătoriei simbolizează soliditatea instituției familiale. Soțul, în prezența rudelor, aduce dota viitoarei soții - animale și arme - pe care femeia o va transmite copiilor săi; la rândul ei, femeia îi dă o armă soțului ei pentru a arăta că este pregătită să împartă cu el viața periculoasă de războinic. Acest tablou, valabil în ansamblul său, acoperă, de fapt, o mare diversitate care există între grupurile germanice, ierarhizarea socială fiind mai puternică la germanicii orientali decât la cei occidentali.

În lipsa unei puteri publice centralizate, rezolvarea treburilor obștești - distribuirea terenurilor cultivabile și administrarea justiției - rămânea de competența căpeteniei ginții sau tribului sau a unui sfat de bătrâni. Acest sfat se întrunea într-o adunare tribală (alta decât adunarea tuturor războinicilor), unde comunica hotărârile luate în privința problemelor specificate mai sus. Mai târziu tribul va avea, ca organism central de decizie, adunarea generală a tuturor războinicilor (*thing*), care se întrunea *laolaltă în zilele hotărâte, ori când e lună nouă, ori când e lună plină* (Tacitus). În timpul lui Tacitus, germanii își alegeau un singur conducător militar în caz de război, un *dux*, ale cărui prerogative încetau odată cu terminarea războiului. Tot acum apare și un al doilea tip de conducător (*rex*) ales de popor dintr-o anumită gintă regală, dar nu printr-un drept de succesiune ereditară. Funcția sa pare să fi fost mai mult de ordin moral, influența putându-și-o impune prin calitățile lui; drept de viață și de moarte asupra supușilor având doar preoții.

Un fenomen social propriu popoarelor germanice a fost apariția unui grup de persoane constituind suita căpeteniei, grup numit de Tacitus *comitatus*. Membrii acestui *comitatus* se vor transforma într-o clasă privilegiată, într-un fel de aristocrație tribală și apariția lor demonstrează existența unei clase de războinici de profesie, care se deosebesc de simplii soldați țărani. Aristocrații pot fi cu deosebire șefi războinici, precum la goți și longobarzi, dar și mari proprietari de pământ care controlează cele mai bune terenuri și le pun în exploatare cu lucrători aserviți, ca la burgunzi. Aceste structuri premergătoare societății feudale explică relativa ușurință cu care burgunzii și

vizigoții s-au putut instala în cadrul marilor proprietăți galo-romane prin intermediul *ospitalității*.

Suprapopularea locală, datorată în același timp unei creșteri demografice - provenită dintr-o alimentație mai bună decât în teritoriile romane, cu lactate și carne -, presiunii exercitate de popoarele orientale și de extinderea marilor proprietăți private, împinge o mulțime de oameni liberi către marginile satelor pe care le despăduresc; de aici apar înfruntările repetate între triburi vecine și, în consecință, întărirea rolului aristocraților apărători și cuceritori.

Referințe:

Cultura *Grand Marais* = cultură arheologică paleolitică specifică Europei nordice.

Cultura ceramicii lineare = cultură arheologică specifică neoliticului, care acoperă o vastă arie între Marea Neagră și Oceanul Atlantic.

Numele de Germania ar fi nou și dat de puțin timp; un trib germanic - de pe teritoriul Belgiei actuale, tungrii -, *s-ar fi chemat atunci germani; numele acesta însă, numai al unei seminții, nu al neamului întreg, s-a răspândit încetul cu încetul* (Tacitus, *Germania*, II, 3).

Agri decumati = teritoriul dintre malul drept al Rinului și Dunăre, anexat Imperiului Roman în secolul I p. Ch, sub dinastia flaviană.

Wergeld = răscumpărarea sângelui vărsat, plătită de autorul unei crime familiei victimei sale, în funcție de rangul social al celui ucis.

Sistem de încartiruire a soldaților romani, cărora proprietarii de pământ trebuiau să le asigure găzduirea și întreținerea; acesta a fost adoptat și de germanici, care au preluat între o treime și două treimi din proprietăți în teritoriile în care s-au așezat, iar în alte cazuri s-au mulțumit cu dreptul de a percepe taxele aferente respectivelor pământuri.

oppida = fortificație de lemn

edda = colecție de legende mitologice și eroice, fixate în scris sub formă versificată în sec. XI, iar în proză în sec. XIII.

Triburi locuind la sfârșitul mileniului 1 î.e.n. în Peninsula Scandinava și țărmul sudic al Marii Baltice, de unde o parte au migrat în primele veacuri ale erei noastre, spre hotarele Imperiului roman. Unele neamuri germanice răsăritene (gepizii ; goții; vandalii) au trecut sau au locuit și pe teritoriul dac.

Precizarea semnificației exacte a termenului nu este încă deplin lămurită, iar diferitele și multiplele etimologii propuse rămân și mai departe ipoteze de lucru. Se pare că numele unui trib negermanic din stînga Rinului (din Gallia) a fost dat tuturor triburilor din dreapta Rinului (din Germania). Numele apare la o serie de scriitori antici, ca Poseid., Caesar, Pliniu, Tacitus, Ptolemeu și Tabula Peutingeriana. După tradiția legendară, Mannus, fiul zeului Tuisto, a avut trei fii, Irmin, Istvo și Ingvo, care au fost considerați părinții triburilor hermionilor, istvaeonilor și ingvaeonilor.

Din marele trib al hermionilor ar fi făcut parte mai ales germanii de la Elba (suebii, quazii, hermundurii, semnonii, longobarzii etc). Istvaeonii s-au așezat între Rin, Main și Weser și erau formați din batavi, bructeri, chatti, ubi etc.), în timp ce în regiunile nordice se aflau ingvaeonii, chaucii, anglii și alte populații. În literatura de specialitate germană, triburile germanilor au fost împărțite în urma localizării lor pe baza izvoarelor scrise și arheologice, în două mari grupe: germanii de apus (frizii, saxonii, francii, suebii, thuringii, alamanii, marcomanii, bavarezii, quazii, langobarzii); germanii de nord și de răsărit (bastarnii, vandalii, burgunzii, goții, vikingii).

Din regiunile lor nordice, triburile germane au început să migreze spre Sud, în sec. 6—5 î.e.n., intrând, în perioada următoare, în conflict cu triburile celtice.

Pe plan militar germanii au fost învinși datorită superiorității romane multilaterale. Astfel în 69 — 70 e.n., în timpul primei crize „constituționale” a Imperiului, revolta batavilor, bructerilor și usipeților a dat greș, iar războaiele marcomanice (167 — 181 e.n.) s-au terminat cu respingerea germanilor. În criza din sec. 3, chiar dacă germanii au prădat și distrus mult, ajungând adânc în Imperiu, până la urmă au fost scoși sau supuși pretutindeni, iar Imperiul n-a pierdut decât Agri Decumates și Dacia. De-abia după Adrianopole (378 e.n.) Imperiul nu-i mai poate scoate pe „barbari” din granițele sale, iar victoria cavaleriei gotice prefigurează din punct de vedere militar situația din evul mediu. Sfârșitul militar și politic al luptei a urmat după un secol. În tot cursul încleștării germanii au învățat de la mauri, iar din sec. 3 e.n. au început în număr tot mai mare să lupte în armata Imperiului, pentru ca la sfârșitul secolului aproape toată conducerea militară și mare parte din trupele ambelor părți ale Imperiului erau germanice. Pentru plata serviciilor sau cumpărarea bunăvoinței germanilor li se plăteau cantități mari de metale prețioase, la care se adaugă prăzile, găsite, de obicei sub forma unor tezaure ale șefilor. Comerțul pe care îl practicau le-a adus germanilor așa-zise obiecte de lux, în schimbul produselor agro-zootehnice și a chihlimbarului ce veneau pe drumul de la M. Baltică la Carnuntum.

Astfel au început să folosească banii. Ritmul de dezvoltare social-politic al germanilor s-a accelerat printr-o stratificare socială accentuată și prin întărirea regalității germanice, care începe să

devină ereditară. Cultural, câștigul germanilor a fost și el apreciabil. Scrierea germanică runică a fost alcătuită în sec. 2 e.n. pe baza unui alfabet Nord italian, iar în limba au intrat mai multe straturi de cuvinte de împrumut exprimând viața de toate zilele. Toate aceste fenomene au dus la apariția unei aristocrații tribale, în fruntea căreia se aflau adesea regi, dovezile acestor diferențieri sociale fiind atestate prin numeroasele morminte „princiare”. Religia triburilor germane a fost până la pătrunderea creștinismului (sec. 4—5), politeistă. Venerau, pe lângă izvoare și numeroase alte fenomene ale naturii. Preluarea creștinismului, în formă ariană la goți, burgunzi, turingi — și în formă catolică de pătura aristocratică în spațiul francilor a avut drept consecință, renunțarea la politeism, elemente ale cultului păgân continuând însă mult timp în secolele următoare.

Întrebări de reper:

Care sunt neamurile răsăritene ale germanicilor?

Ce înțelegeți prin Wergeld?

Care este structura unei familii germanice?

Care oameni se considerau liberi? Ce drepturi aveau ei?

Unde locuia tribul hermanionilor?

Bibliografie suplimentară:

Schmidt, L. *Geschichte des deutschen Stamms bis zum Ausgang der Volkerwanderungszeit I. Die Ostgermanen*. Munchen, 1969

Schmidt, L. *Geschichte des deutschen Stamms bis zum Ausgang der Volkerwanderungszeit II. Die Westgermanen*. Munchen, 1970 ; R. Hachmann, *Die Germanen*, 1971

Musset, L. *Invaziile. Valurile germanice*. Vol. 1. București : Ed. Corint, 2002.

Tema 3. Germanicii timpurii: date istorice și cultură materială

Gepizii
Goții și migrația lor în Imperiu
Vandalii
Cultura materială caracteristică populațiilor germanice

Germanicii ce au dat mai întâi de furcă în această perioadă romanilor au fost goții. Veniți din zona Gotland de la Marea Baltică, la începutul secolului al III-lea, goții se stabilesc în spațiul de la nord de Marea Neagră, ocupând un teritoriu imens cuprins în linii mari între Don și limesul Dunării de Jos. Se pare că deja din această perioadă sânt împărțiți în două ramuri: goții de răsărit (ostrogoții), numiți și greutungii, goții de câmpie sau goții străluciți și goții de apus (vizigoții), numiți și tervingii, goții de pădure sau goții înțelepți. Autorii antici, începând cu Pytheas din Massalia (Marsilia) la sfârșitul secolului al IV-lea a. Chr. și continuând cu Strabon, Pliniu cel Bătrîn, Tacit și Ptolemeu, ultimul în secolul al II-lea p. Chr., îi menționează sub diferite nume (*Guiones, Gutones, Gotones, Gothones, Gytones* etc.). Cea mai cunoscută sursă documentară privind istoria goților este opera lui Iordanes, cunoscută ca *Istoria goților* sau *Getica*, al cărei titlu original este "*De origine actibusque getarum*".

Informațiile lui Iordanes referitoare la coborârea unor grupe de goți din regiunea scandinavă pe țărmul baltic la gurile Vistulei rămân destul de sumare, reieșind totuși cu claritate că un asemenea eveniment ar fi avut loc aproximativ în prima jumătate a secolului I. După integrarea în comunitățile goților a unor elemente scandinave, populația gotică a manifestat o mobilitate accentuată, angajându-se într-un proces rapid de înaintare spre regiunile de la Marea Neagră și de la Dunărea de Jos, iar apoi pe vastele teritorii ale Imperiului Roman. În ceea ce privește impactul acestor populații asupra teritoriilor est- și intracarpatică, importantă pentru istoria noastră este cea de-a doua etapă a istoriei goților, etapă ce începe din secolul al III-lea și se încheie în anul 375, când, ca urmare a invaziei hunice, goții trec masiv în Imperiu.

Arealul locuit de goți anterior migrației în Imperiu includea în principal Pomerania, nordul Poloniei Mari și Vistula inferioară, de unde spre sfârșitul secolului al II-lea p. Chr. se vor deplasa spre SSE pentru a se așeza într-o regiune situată la est de Vistula mijlocie, cuprinzând Mazovia și Podlasia. În acest spațiu au venit în contact cu populațiile vandalice (purtătoare ale culturii Przeworsk) ce nu au părăsit zona la venirea lor, rezultând un orizont cultural cunoscut sub numele de cultura Wielbark. Din acest spațiu, goții au pătruns în teritoriile de la nordul gurilor Dunării și din interfluviul pruto-nistean cu civilizația lor tradițională de tip Wielbark, care, în contact cu elemente

culturale aparținând populațiilor sedentare și nomade (daci, sciți târzii, sarmați), va suferi un proces de aculturație din care a rezultat apariția culturii Sîntana de Mureș - Cerneahov. Tot acest proces s-a desfășurat în ultimele decenii ale secolului al II-lea și în primele decenii ale secolului al III-lea, în paralel cu evoluția culturii lor materiale având loc și ascensiunea politică și militară a regatelor goților în raport cu Imperiul Roman.

Regatul ostrogot nord-pontic a fost spulberat de invazia hunilor, când bătrânul rege Ermanaric își pune singur capăt zilelor, iar urmașul său cade pe câmpul de luptă. Aceasta a dus la fărâmițarea neamului și a puterii goților. O mică parte a rămas pe loc, supunându-se noilor stăpâni, cea mai mare parte însă preferând să caute refugiu spre vest și sud. În primăvara anului 376, o parte a vizigoților trece Dunărea în provincia Mesia cu acceptul împăratului Valens, care le pune la dispoziție teritoriul de colonizare în această provincie, încă apărată de o armată redutabilă și de un limes natural considerat greu de forțat. Cei ce beneficiază de acest favor sînt în special vizigoții aflați sub conducerea șefului militar Fritigern, ce fusese deja, la nord de Dunăre, federat al Imperiului și care adoptase religia creștină, acesta fiind, de fapt, unul dintre criteriile de bază pentru acceptarea pătrunderii triburilor barbare în Imperiu. Se pare că tocmai acesta a fost și motivul pentru care conducătorul grupării conservatoare, Atanaric, se refugiază în Imperiu abia în anul 381. Infiltrarea și așezarea vizigoților la est și sud-est de Carpați, care au dus curând și la declanșarea unor conflicte cu foștii aliați daci, carpi și sarmați, nu s-au petrecut deodată în toate teritoriile. Primele afectate au fost zonele din nordul arealului dacic în care, în a doua jumătate a secolului al III-lea, au pătruns la început grupe restrânse de vizigoți. Așezarea goților în apropierea limesului roman a avut loc abia în primele decenii ale secolului IV.

Vandalii: Populație de neam germanic din nordul Peninsulei Iutlanda (Vendsysel). Au fost dislocați din regiunile lor de baștina de cimbri și teutoni. La începutul e.n. sunt atestați în regiunea de est și sud-est a Germaniei, unde au intrat în contact cu alte populații germanice și cu celții. Potrivit izvoarelor scrise și a datelor arheologice în cursul sec. 2-3 e.n. s-ar fi petrecut o expansiune a triburilor vandale. În acea vreme s-a cristalizat și cultura lor materială în cuprinsul căreia au pătruns și produse romane. În etapa de maxima înflorire a culturii lor, vandalii s-au împărțit în două ramuri: *vandalii de vest (șilingii)* și *vandalii de est (asdingii)*. După părerea unor specialiști, o parte din purtătorii culturii Przeworsk pot fi identificați cu vandalii.

Numele vandalilor desemnează inițial un vast grup de neamuri, între care Pliniu citează pe burgunzi și pe varini, iar alte surse amintesc de asdingi și taifali ca fiind din neamul vandal. Ulterior

numele de vandali s-a restrâns le cele doua triburi: Asdingi, (menționați de Dio Cassius aproximativ între Vistula Superioara și Nistrul Superior) și Silingi (menționați de Ptolemeu în Silezia actuala).

În anul 171 e.n. Asdingii încearcă o pătrundere în Dacia care eșuează, dar îi disloca pe costobocii daci, pentru ca în 248 e.n. sa se afle în Câmpia Panonică.

Antichități de caracter vandalic au fost descoperite sporadic și în nordul României în cuprinsul unor complexe atribuite dacilor liberi (Mediesu Aurit, jud. Satu-Mare). Grupuri de vandali sunt semnalate în vestul Europei și în nordul Africii, în cursul sec. 5 e.n. unde au ajuns însoțiți de grupuri de alani și de suevi.

După ce au creat un stat efemer în Spania (urmele lor se regăsesc în numele provinciei spaniole Andaluzia), vandalii au luat contact cu marea și au devenit pirați reductabili.

Gepizii: Populație germanică, aparținând unuia din triburile gotice. Începând cu sec. 3 e.n. au migrat spre teritoriul de la NE de provincia *Dacia*. Pentru localizarea în aceste regiuni, pledează atât lupta de la Galtis, dintre gepizii conduși de regele Fastidas și goții regelui Ostrogota (Iordanes, *Getica* 99), cât și luptele din anul 291 e.n. dintre gepizii trecuți, probabil, în interiorul arcului carpatic, aliați cu vandalii împotriva goților și a taifalilor (Mamertinus, *Genethliacus Augusto dictus*, 17, 1).

În primele secole ale erei noastre au părăsit Scandinavia și s-au așezat la gura Vistulei. În anul 290 d. Hr., după ce i-au învins pe burgunzi, sub regele Fastidas, au cucerit regatul gotului Ostrogota însă au fost înfrânți în lupta de la Galtis, unde va pe cursul superior al Prutului (Iordanes, *Getica*, 94-100).

Alianța din anul 291 dintre gepizi și vandali, împotriva tervingilor aliați cu taifalii (*Panegyrici Latini XI* (III), 17, 1), poate fi o dovada a patmnderii gepizi pe cursul superior al Tisei. Următoarea știre asupra ist. gepizi datează din anul 418, când au fost înfrânți de ostrogoții conduși de Thorismund și înglobați în confederația hunică. Au participat la expediția hunilor din anul 441 în Peninsula Balcanică, regele lor Ardaric fiind unul dintre personajele importante de la curtea lui Attila (Iord., *Getica*, 199). Ardaric a luptat cu contingente de gepizi alături de huni în lupta de pe Câmpiile Catalaunice (451) (Iord, *Getica*, 200), iar după moartea lui Attila (453) s-a aflat în fruntea coaliției care a spulberat în bătălia de la Nedao (454) dominația hunică (Iord., *Getica*, 2(0)). Ca urmare a victoriei, gepizi au ocupat teritoriile hunice din Câmpia Tisei și au încheiat un tratat de alianța cu împăratul Marcian (Iord., *Getica*, 264), inaugurând astfel un secol de relații pașnice cu

Imperiul Bizantin. Datorita relațiilor încordate cu ostrogoții, ilustrate de bătălia, nefasta pentru gepizi, de pe râul Bolia (Iord., *Getica*, 277 -279), gepizi au pătruns în Transilvania abia după plecarea ostrogoților în Italia (488), unde vor exercita mai mult o dominație politică, centrul de greutate al puterii gepide rămânând Câmpia Tisei. Așezarea longobarzilor în Pannonia (526- 527), tendințele politicii externe bizantine de slăbire a populațiilor barbare de la frontierele Imperiului, la care se adăuga apariția avarilor nomazi au dus în anul 567 la înfrângerea definitivă a regatului gepid (Paulus Diaconus, *Historia Longobardorum* 1, 27). Potrivit tratatului avaro-longobard (Menandru fr. 25), teritoriile gepizilor au fost ocupate de avari. În 568, longobarzii au plecat în Italia, fiind însoțiți de importante contingente de gepizi. O altă parte din gepizi din Câmpia Tisei s-au retras în Transilvania, unii în calitate de agenți ai dominației avarilor, unde vor fi asimilați de populația autohtonă. La sfârșitul sec. VI și la începutul celui următor, detașamente de gepizi au participat la campaniile avarilor împotriva Imperiului Bizantin, dispărând apoi treptat de pe scena istoriei.

Gepizilor le-au fost atribuite mormintele principale de la Apahida, Valea lui Mihai, necropola și așezarea de la Morești și așezarea de la Seica Mica. Gepizii practicau ritul înmormântării, cu morminte orientate V - E, dispuse în șiruri și grupate în necropole mari. Inventarul mormintelor de femei era alcătuit din mărgelile de diferite tipuri, fibule digitate, inele, brațari din bronz, dar mai ales din argint, cataramă cu cap de vultur (Cipau, Fundatura), cercei cu buton poliedric masiv dar și ajurat, cercei cu pandantiv globular sau cu buton stelat etc. În mormintele de bărbați au fost depuse mai ales spade, vârfuri de lance sau de săgeți, scuturi etc. În ambele categorii de morminte se găsesc oale de culoare cenușie, piriforme, cu ornament stampilat sau lustruit. Încă de la sfârșitul sec. V o parte din gepizi au trecut la creștinism. În toate complexele arheologice atribuite gepizilor s-a putut susține și o prezență considerabilă unei populații autohtone. După sfârșitul sec. VII gepizii nu mai pot fi identificați arheologic, ei fiind asimilați de autohtoni.

Goții: Populație de neam germanic din marea familie a indo-europenilor, principala ramură, răsăriteană, a populațiilor germanice. Au jucat un rol activ la Dunărea de Jos și în regiunile nord pontice în sec. 3-4 e.n.

În legătura cu teritoriul lor de baștină au fost emise în literatura de specialitate două opinii. Prima susține originea peninsulară a goților (Wastergotland, Goltand) de unde au migrat la începutul e.n. pe țărmurile Marii Baltice, în regiunea de la vărsarea Vistulei. Cea de a doua opinie încearcă să dovedească originea continentală a goților pe care o fixează în regiunea Mazoviei. Cercetările arheologice au identificat orizontul cultural timpuriu gotic în sec. I î.e.n.—I e.n. și

având trăsături arhaice fata de cel al populațiilor care intraseră în contact direct sau indirect cu civilizația greaca și romana.

Goții au coborât în regiunile de la S și SE de coastele Marii Baltice la mijlocul și în cea de a doua jumătate a sec. 2 e.n. Efectul acestei deplasări a fost resimțit atât la Dunărea de Mijloc, cit și la granițele Daciei printr-o serie de perturbări și deplasări ale marcomanilor, cvazilor, costobocilor etc. Intre a doua jumătate a sec. 2 e.n. și prima jumătate a sec. 3 e.n., triburile gotice au staționat în regiunile de la N și NE de Dacia, unde au intrat în contact cu ramura răsăriteana a purtătorilor culturii Przeworsk (taifalii), cu purtătorii culturii Lipita (costobocii), cu triburile protoslave și cu sarmatii. La mijlocul sec. 3 e.n. și în perioada următoare goții se afirma, pe plan politic de prada asupra centrelor din nordul pontic (Olbia) sau a acelora din Scythia Minor Histria. Garnizoane de goți menționate la S de Dunăre, în solda Imperiului, sunt documentate și în sec. 5—6 e.n., iar ultimele știri despre prezenta unei atari populații în Dobrogea sunt consemnate într-un izvor literar din sec. 9. O ramura mai numeroasa a ostrogoților va intra alături de alani în confederația organizata de huni în Pannonia. Prezenta ostrogoților sub hegemonia hunilor este atestata prin descoperirea unor antichități izolate în Dacia (Carei și Satu Mare). După pierderea puterii politice a hunilor și afirmarea rolului gepizilor, cetele ostrogoților s-au îndreptat înspre Vestul Europei.

Întrebări de reper:

- Caracterizați goții și îndeletnicirile lor!
- Ce li s-a atribuit gepizilor?
- Care a fost alianța dintre gepizi și vandali?
- Pe care teritorii erau situate triburile germanice?

Bibliografie suplimentara:

Diculescu, C. C. *Die Wandalen und die Goten în Ungarn und Romanien*. Leipzig, 1923

Musset, L. *Invaziile. Valurile germanice*. Vol. 1. București : Ed. Corint, 2002

Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic-sec. X), coord. D. M. Pippidi. București ; Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.

Diculescu, C. C. *Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des Rumänischen Volkes*. Vol.1. Leipzig, 1922

Csallány, D. *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (454 – 568 u. Z.,*
Budapest, 1961.

Vezi și:

<http://arheologie.ulbsibiu.ro>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Vandals>

www.roman-empire.net

Tema 4. Organizarea militară și viața economică

Armamentul germanicilor

Potențialul economic

Carol cel Mare și Imperiul Carolingian

Vechii germani i-au impresionat pe romani, ca războinici, în mai mare măsură decât galii, care *nu se mai compară nici ei înșiși cu germanii în ceea ce privește vitejia*, scria Caesar (*Războiul gallic*). Germanicul era mai înainte de toate un soldat și apoi un țăran, el trebuind să fie întotdeauna gata de atac. Sistemul proprietății colective își găsește corespondent și în organizarea militară a germanicilor, deoarece, până la apariția regatelor, nu exista o armată organizată unitar și disciplinată, existând doar *bande* constituite din toți membrii bărbați ai unei familii mari sau unui grup de familii, care acționau individual, spontan, fără a ține seama de vreo elementară tactică militară. Șefii, înconjurați de tineri tovarăși de arme, antrenează în bătălie războinicii grupați în triburi, ațâțați la luptă de strigătele femeilor, iar dacă sunt înfrânți se sinucid pe câmpul de bătaia sau se retrag în *oppida* de lemn. (...) *Ceea ce este cel mai mare imbold la vitejie: ființele cele mai dragi lor chiar stau în apropiere - de locul bătăliei n.a. - de unde se aud urletele femeilor și țipetele copiilor - (...) La mame, la soții se duc luptătorii să-și arate rănilor (...) și tot ele duc de mâncare ostașilor și-i îmbărbătează* (Tacitus).

Armamentul germanicilor era mult mai rudimentar și mai puțin eficient chiar și decât cel al galilor, fierul în confecționarea armelor fiind folosit extrem de rar. Armele pe care și le putea procura oricine erau ghioaga, praștia, arcul cu săgeți și - din sec. III p. Ch. - lancea lungă de frasin, cu vârful ascuțit călit în foc. Când fierul a devenit mai ușor de procurat s-a generalizat folosirea spadei lungi - devenită acum arma principală - , cu un singur tăiș sau cu două tăișuri, la care se adaugă lăncile (*framee*) și topoarele. Cavaleria germanică era limitată ca număr și întrucât foarte puțini își puteau procura un cal de luptă, cavaleria se identifica cu nobilimea. Numai în sec. VI p. Ch. popoarele germanice au acordat cavaleriei un rol principal în luptă.

În privința potențialului economic, vorbind despre Germania, Tacitus constată că este *o țară urâtă, cu firea cerului aspră, pustie și tristă la vedere (...), ori numai pădure plină de groază, ori numai baltă urâtă (...) pe ici, pe colo se mai schimbă (...) în grâne*

rodnică, pomilor neprielnică, îmbelșugată în vite (...), aceasta-i singura lor și cea mai mare avuție. În sec. I a. Ch. germanicii erau în mod prevalent crescători de animale, dar aveau și o agricultură relativ dezvoltată, care satisfăcea nevoile unei populații de cca. 5-6 milioane de oameni, la cât era apreciată populația Germaniei în timpul lui Caesar. Pământurile erau deștelenite în comun de colectivitatea satului sau a grupului de familii și se practica rotația agrară: un an terenul era cultivat, iar în următorul era lăsat pentru pășunat. Spre sfârșitul sec. I p. Ch. pământurile se împărțeau *între ei, după cinstea fiecăruia* (Tacitus), deci nu unei familii, ci unui individ; căpetenia tribului și războinicii de prestigiu și mai bogați primeau o bucată de teren mai fertilă și mai mare decât ceilalți, fapt ce a favorizat apariția unei categorii sociale noi - nobilimea - ce își va transmite funcțiile și proprietatea în mod ereditar.

Ostrogoții din teritoriile Ucrainei actuale erau agricultori sedentari, care vor cere împăratului Valens să le permită să se așeze în Tracia, pentru că această țară *are pământul foarte fertil* (Ammianus Marcellinus, *Istoria romană*). Vizigoții sunt menționați de autorii din sec. IV ca fiind, nu păstori, ci plugari, dar despre viața și modul lor de a lucra pământul nu știm nimic.

Carol cel Mare și Imperiul carolingian

Carol cel Mare (în germană *Karl I, der Große*, latină *Carolus Magnus*, franceză/engleză *Charlemagne*), (n. 742/748 - † 28 ianuarie 814, Aachen), a fost rege al francilor din 768 până la moarte, și fondator al Imperiului Carolingian. În timpul domniei sale a cucerit Italia și a fost încoronat *Imperator Augustus* de papa Leon al III-lea pe 25 decembrie 800, într-o încercare de a reînvia Imperiul Roman de Apus. Face parte din dinastia Carolingiană, și este văzut uneori ca părintele fondator atât al Franței cât și al Germaniei, și uneori ca *părinte al Europei*. A fost primul conducător al unui imperiu în Europa occidentală de la prăbușirea Imperiului Roman.^[1]

La moartea tatălui său Pepin cel Scurt în anul 768, Carol cel Mare împarte tronul cu fratele său Carloman, care moare în anul 771. Carol va domni singur asupra francilor care, fiind proaspăt trecuți la creștinism, nu pot renunța la *obiceiurile barbare* neglijând religia și cultivarea lor. În Sachsen, azi Germania de nord, sașii continuă să practice *religia barbară*, în sud longobarzii au conflicte cu *biserica catolică*, iar în Cordoba *sarazinii* (maurii) se extind spre nord, în est *pericolul invaziei avar*, toate acestea împreună amenințau Imperiul Franc.

În anul 772 încep războaiele cu saxonii care durează timp de 32 de ani. După aceste războaie Carol este denumit (Pater Europae). Scopul acestor războaie era convertirea la catolicism și alipirea de Imperiul Franc a teritoriului saxonilor care trăiau între Marea Nordului și Munții Harz respectiv între Elba și Rin.

În martie 773 Carol cere ajutor legatul papal trimis la curtea sa, împotriva longobarzilor care trăiau în nordul Italiei de azi. Carol pornește o expediție militară din martie 773 până în vara anului 774, când reușește să-l învingă pe *Desiderius*, regele longobarzilor. Carloman, fratele mort și fostul rival a lui Carol, se căsătorește cu fiica lui Desiderius, regele longobarzilor, cu toate că încheiase în prealabil cu Carol I un pact de alianță. Desiderius pornește o incursiune militară contra papei Hadrian I ca acesta să sfințească ca regi franci pe cei doi fii ai fratelui mort (Carloman), care au primit azil la curtea lui Desiderius. Carol înfrânge oastea lui Desiderius, proclamându-se în Pavia ca rege al longobarzilor, recunoscând suveranitatea papei iar teritoriul din jurul Romei (Patrimonium Petri) ca stat de sine stătător sub conducerea papală (stato pontificio, stato de la Santa Chiesa).

Expediția contra maurilor s-a pornit pentru a acorda sprijinul cerut de emirul din Saragossa contra emirului *Abd ar-Rahman I* din Cordoba (756 - 788). La retragerea sa din Spania, ariergarda sa a fost surprinsă de către basci. Bătălia de la Roncesvalles care a urmat este cântată în Cântecul lui Roland. Teritoriul din Pirinei era numai în parte sub controlul francilor, acest teritoriu întinzându-se până la orașele Girona, Cerdagne, Urgell și Barcelona. În anul 806, acest ținut este numit "Marca spaniolă". Unul din rezultatele angajamentului militar al francilor în regiune este constituirea principatului Andorra. Pentru îmbunătățirea relațiilor politice dintre arabi și franci, se spune că în anul 801 califul din Bagdad *Harun al-Rashid* i-ar fi dăruit lui Carol I, elefanți, dintre care unul era alb.

În anul 788 Bavaria va fi integrată în *Marca avară* aparținând imperiului franc, marcă situată în estul imperiului ulterior fiind denumită 856 *Marchia Orientalis* ca ținut de graniță și apărare în fața avarilor. Tasilo III *prinț de Bavaria* a cărui viață a fost cruțată de *Pepin cel Scurt* căută, însă fără succes să păstreze independența Bavariei printr-o alianță cu longobarzii care erau deja sub stăpânire francă și cu ducele saxon Arichis II von Benevent care era interesat de asemenea la o rezistență împotriva dominației france. Această coaliție a fost dezmembrată de franci prin asediul orașelor Capua și Salerno 786/787, iar regiunea din preajma Salzburgului din 798 este separată de

Bavaria devenind *provincie bisericească* subordonată unui episcop catolic (asemenea provincii bisericești ca Bamberg, Berlin, Freiburg, Hamburg, Köln, München-Freising, Paderborn, Salzburg și Viena au existat mult timp în Germania și Austria). Integrarea *Bavariei* și *Saxoniei* în imperiul franc au fost condiții esențiale pentru alcătuirea de mai târziu a *Sfântului Imperiu Roman*.

În anul 795, va fi ales papă Leon al III-lea care se asigură de sprijinul lui Carol I trimițându-i acestuia ca protector al bisericii (*patricius romanorum*) cheia de la mormântul *Sfântului Petru* și stindarde din Roma. Sistemul papal era fărâmițat în acel timp prin rezistența unor nobili, ajungându-se un conflict deschis în lupta pentru putere între aceste fracțiuni și noul papă care duce la un atentat 799 contra papei, Leo III se refugiază sub protecția lui Carol la Paderborn, aici probabil s-a încheiat înțelegerea cu papa pentru sfințirea lui Carol ca împărat.

Unii istorici menționează că probabil dacă ar fi bănuie Carol intențiile papei n-ar fi acceptat sprijinirea bisericii. În vara anului 800 Carol pornește spre Roma, la 23 decembrie în fața porților Romei trebuie să depună un jurământ de puritate sufletească, care urma să-l apere de învinuirile nobililor. În ziua de *Crăciun* anul 800 va fi încoronat de papă ca împărat al *Sfântului Imperiu Roman*, primind titlul de *Karolus serenissimus augustus a Deo coronatus magnus pacificus imperator Romanum gubernans imperium, qui et per misericordiam dei rex Francorum atque Langobardorum*, ca *patronus et advocatus* al bisericii, patriarhul Ierusalimului trimite lui Carol cheile *Mormântului Sfânt* ca simbol de *ocrotitor al creștinilor*, Carol a preluat definitiv și funcția împăratului bizantin, *Basileios* care pretinde să fie considerat măcar egalul împăratului franc. Carol se considera *Augustus Imperator Renovati Imperii Romani* (Împăratul noului imperiu roman), el era legitimat de biserică prin denumirea de *sanctus* (sfânt) astfel unitatea dintre stat și biserică era hotărâtă printr-o *doctrină de stat*.

Pentru a umple golul format în nord estul imperiului (Transalbingien) prin deportarea sașilor, Carol I permite slavilor de pe Elba (Abotriții sau Obotriții) și francilor să se așeze aici. Conflictele cu *danezii* din 804 datorită sprijinirii sașilor și prigonirii slavilor, jefuirea ținutului *Friesland* (810) de către regele danez Göttrik (Godfred), care după analele francilor și-a pregătit o poziție de apărare contra francilor (808) între râurile Teene și Schlei, apărare care a fost consolidată (810) prin zidul de apărare al sașilor (*Limes Saxoniae*).

Relațiile dintre slavi, sași și turingi au fost de asemenea încordate. În anul 789 francii pornesc o campanie militară contra wilților, iar după înfrângerea rezistenței sașilor, în 806 contra

sorbilor, ducele acestora Miliduooh fiind în prealabil omorât. Urmează ocuparea Boemiei (805 -806) de către franci. În anul 845 sunt în Regensburg botezați 14 duci din Boemia în timpul lui Ludovic Piosul nepotul lui Carol în timpul căruia imperiul s-a dezbinat prin Tratatul de la Verdun, în 843, Boemia devenind mărul discordiei pentru francii din est, din anul 862 devine și *Ungaria* nesigură. Extinderea francilor spre est determină o influență politică și culturală germană în Europa centrală.

Nicefor I (802 - 811) împăratul bizantin („Basileus“) refuză să recunoască titlul de împărat a lui Carol cel Mare, o solie francă (803) trebuie să se reîntoarcă umilită din Bizanț. Conflictele se agravează când Carol pretinde și apoi tratează *Dalmația și Veneția* ca teritorii ale sale. Nicefor răspunde printr-o blocadă maritimă a Veneției, fiul lui Carol *Pepin* regele Italiei ocupă Veneția, lucru care-l determină pe împăratul bizantin să înceapă tratativele. La sfârșitul anului 810 sosește o solie bizantină în Italia, deoarece fiul lui Carol a murit între timp († 8. Juli 810), solia bizantină este primită de Carol în Aachen care nu acceptă compromisele bizantine. Între timp Nicefor I cade într-o campanie militară contra bulgarilor († 26. Juli 811). Puterea politică este preluată de ginerele împăratului bizantin Mihail I Rangabe (811 - 813) prin înlăturarea cu sprijinul bisericii ortodoxe a lui Staurakios fiul lui Nicefor I. Spre deosebire de precedesorul său (Nicefor I) Mihail I este interesat pentru o alianță cu francii, trimițând o solie bizantină la Aachen, care recunoaște oficial titlul lui Carol cel Mare, acesta din urmă trebuind să renunțe la Dalmația și Veneția. Urmașii lui Mihail I adaugă la titlul lor de împărat *al romanilor*, pe când urmașii lui Carol se numeau numai „imperator augustus“ abia în 996 în timpul lui Otto al III-lea (980 - 1002) din dinastia *Ottonă* titlul este schimbat în *Romanorum imperator augustus*, ca împărat al *Sfântului Imperiu Roman*.

Întrebări de reper:

- Care era starea militară a germanicilor?
- Caracterizați armaamentul german!
- Vorbiți despre Carol cel Mare și contribuția lui la formarea Imperiului!
- Descrieți teritoriile Imperiului calolingian!

Biografie:

Musset, L. *Invaziile. Valurile germanice*. Vol. 1. București : Ed. Corint, 2002.

Müller, H. *Schlaglichter der deutschen Geschichte*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1996

Tema 5. Viața religioasă.

Deși dispun de o informație mult mai bogată decât cea a celtologilor, istoricii religiei germanice insistă asupra dificultății întreprinderii lor și aceasta, datorită surselor de natură diferită și de valoare inegală: piese arheologice, texte din perioada romană, descrieri ale misionarilor creștini și mai ales poemele (*edde*) skalzilor islandezi. Totuși, în ciuda unor mari lacune (nici o informație cu privire la goți și burgunzi), în ciuda unei eterogenități a credințelor, rezultat al unor influențe variate (celtice, romane, orientale, creștine), nu se poate să te îndoiești de o anumită unitate fundamentală a religiei germanicilor.

Germanicii venerau în esență natura și forțele sale, ea fiind pentru ei un câmp de bătălie unde se înfruntă zeii: Wotan care conduce în comerț, în lupte și în furtuni, Tiwaz care dirijează cerul și patronează adunările, Donar al cărui braț aruncă fulgerul, Nerthus zeiță a fecundității, sărbătorită primăvara, Freya divinitate a dragostei și a căminului. Când, în secolul al IV-lea, germanicii au adoptat săptămâna de 7 zile, ei au înlocuit numele de zei romani cu acelea ale propriilor zei, astfel: marți este ziua lui Tiwaz (*Dienstag, Tuesday*), joia a lui Donar (*Donnerstag, Thursday*), vinerea este consacrată Freyei (*Freitag, Friday*). Acest panteon este împărțit în două categorii, care grupează zeii ce caracterizează o societate războinică, respectiv una de agricultori, fiind vorba despre *Asii* și *Wanii*, în fruntea tuturor fiind Wotan-Odin; existând astfel o corespondență cu panteonul grec sau cu cel roman.

Alături de zeii enumerați, în legendele mitologice un rol important îl dețin uriașii, care erau înzestrați cu darul înțelepciunii și de aceea erau uneori consultați de către zei. Alte fapte mitice erau piticii, apoi monștrii gigantici - Șarpele Lumii, lupul Fenrir - și elfii - la origine spirite ale morților - care au o influență hotărâtoare asupra vegetației.

Întrebări de reper:

- Care sunt zeii în care credeau vechii germani?

- Numiți alte fapturi mitice în care credeau germanicii!

Biografie:

Musset, L. *Invaziile. Valurile germanice*. Vol. 1. București : Ed. Corint, 2002.

<http://www.enciclopedia-dacica.ro/invaziile/germanii/jos.htm>

<http://www.scritube.com/istorie/Triburile-germanice-n-primele-125242343.php>

Tema 6. Metoda comparativ-istorică

Scopul și principiile metodei

F. Bopp, R. Rask, J. Grimm,

A. Pott. W. von Humboldt

Lingvistica științifică propriu-zisă a fost creată la începutul secolului al XIX-lea. Calea spre crearea lingvisticii a fost deschisă prin descoperirea de către filologii europeni a limbii sanscrite (limba literară a vechilor indieni cu texte scrise în primul mileniu î.Hr., dar care circulau oral; aceste texte sunt anterioare textelor grecești din a doua jumătate a aceluiași mileniu).

Astfel, în 1776 William Jones susține, într-o comunicare ținută la Calcutta, că sanscrite prezintă o asemănare atât de mare cu latina și greaca încât trebuie să credem ca ele provin dintr-un izvor comun, care probabil nu mai există.

În 1816 germanul Franz Bopp a publicat prima lucrare de gramatică comparativă a mai multor limbi înrudite (sanskrita, greaca, latina, limbile germanice).

Danezul Rasmus Rask și germanul Jakob Grimm pun bazele istoriei limbilor germanice, iar rusul Alexandr Hristoforovici Vostokov pune bazele istoriei limbilor slave.

Abia în 1836 germanul Friederich Diez a aplicat metoda la studiul limbilor romanice.

Metoda comparativ-istorică a rămas pînă astăzi principalul procedeu de studiere a istoriei limbilor.

Metoda comparativ-istorică reprezintă un ansamblu de procedee care permit ca, prin compararea evoluției unor limbi înrudite, să se tragă concluzii privitoare la perioadele pentru care nu există texte. Cu ajutorul acestei metode se poate reconstitui limba-bază (limba care stă la baza unui grup de limbi înrudite), în cazul în care ea nu a fost atestată (de exemplu germana comună, slava comună sau indo-europeană) sau se pot reconstitui unele unități ale ei care nu s-au păstrat în texte. Metoda comparativ-istorică oferă datele necesare realizării unei clasificări genealogice.

Metoda comparativ-istorică are drept material limbile înrudite, pentru că numai în cazul limbilor provenind din același izvor formele sunt comparabile în detaliile lor, iar asemănările au valoare istorică.

Forma materială de manifestare a înrudirii este asemănarea, cu atât mai mare cu cât limbile s-au desprins de mai puțină vreme din limba-bază. Nu este vorba de o asemănare generală, ci de asemănări de detaliu, în forma sonoră și în sensul rădăcinilor și al afixelor.

Asemănarea cuvintelor și a formelor gramaticale este un indiciu al originii comune a mai multor limbi datorită unei trăsături specifice a limbii, și anume caracterul arbitrar al formei sonore în raport cu sensul exprimat. Este vorba de faptul că în limbi diferite, și chiar în aceeași limbă, același concept poate avea denumiri diferite. Dacă în limbă nu ar domina acest principiu, toate limbile s-ar asemăna între ele. În condițiile arbitrarului semnului lingvistic, când teoretic e posibil ca limbile să difere una de alta, coincidențele de formă și sens se explică prin originea comună a limbilor. De exemplu: asemănarea cuvântului românesc foc cu it. fuoco, sp.fuego, fr. feu se explică prin înrudirea acestor limbi.

De la procedeul comparării formelor asemănătoare se exclud interjecțiile, onomatopeele, cuvintele infantile (acestea sunt cuvinte motivate) și împrumuturile.

Importante sunt asemănările din nucleul fondului principal lexical și la formele gramaticale. Cel mai important argument îl reprezintă asemănarea formelor neregulate (foarte vechi prin însăși neregularitatea lor) la cuvinte dintre cele mai uzuale. Astfel, nici hazardul, nici împrumutul ci numai originea comună poate explica prezența în limbile indo-europene vechi a unor forme ca:

skr. (sanskrita) asti, lat. est, got. (gotica) ist, v.sl. (vechea slava) iesti "este"

skr. santi, lat. sunt, got. sind, v.sl. santa "sunt"

Pe baza asemănărilor la cuvinte din fondul principal și la afixe gramaticale se pot stabili grupele de limbi înrudite. Aceasta este o fază care precedă aplicarea metodei comparativ-istorice. În etapa următoare se delimitează fondul comun de elemente provenite și transmise din limba-baza.

Stabilirea corectă a etimologiei este ajutată de faptul că modificările produse în latura sonoră a limbii au caracter regulat și pot fi formulate ca legi fonetice. Acest principiu al metodei poate fi enunțat astfel: datorită regularităților schimbărilor fonetice, într-un grup de limbi înrudite cuvintele provenite din același etimon (cuvântul din limba-baza) prezintă corespondente fonetice care se repetă la sunete identice. Următorul exemplu se bazează pe elementul latin din limbile romanice.

lat. octo > rom.opt, it.otto, fr.huit, sp.ocho

lacte > rom.lapte, it.latte, fr.lait, sp.leche

nocte > rom.noapte, it.notte, fr.nuit, sp.noche

Conform acestui exemplu, putem stabili o serie de corespondente fonetice între grupurile de sunete provenite din lat. ct: rom. pt ii corespunde grupul it. tt, fr. it, sp. ch.

Întrucât legile fonetice sunt limitate în timp, elementele împrumutate nu mai suferă influența acelorași transformări (de exemplu neologismele nocturn, lactat, octava etc. păstrează grupul ct din latina pentru ca ele nu au fost moștenite, deci nu se supun legii fonetice enunțate).

Reconstrucția este procedeul prin care se poate reconstitui limba-bază sau unități ale ei care nu sunt atestate. Acest procedeu dă rezultate cu atât mai valoroase cu cât perioada de timp care separă epoca diversificării limbii comune de primele atestări ale limbilor care provin din ea este mai scurtă.

Pentru reconstrucția etimonului din limba bază se aleg formele cele mai vechi din limbile înrudite; se compară învelișurile fonetice - fonem cu fonem -, se ține seama de legile fonetice ale fiecărei limbi precum și de unele legi fonetice cu caracter mai general.

Exemplu de reconstrucție a numeralului *zece*: sunt toate motivele să se creadă că numeralele - mai ales cele simple - reprezintă în fiecare limba unele din cele mai vechi forme gramaticale. În același timp, materialul de forme atestate și asemănătoare între ele este suficient de bogat. Astfel, *zece* are următoarele forme în câteva dintre limbile indo-europene vechi:

gr. *deka*, lat. *decem*, got. *taihun*, skr. *Dasa*, germ. *zehn*.

Se poate stabili că prima litera în cuvântul ce desemna numeralului *zece* în indo-europeana era *d*, ținându-se cont de faptul că în limbile germanice *t* provine din *d*; al doilea sunet este peste tot *e* (ai în gotica se citea *e*, iar în sanscrita a provenea tot din *e*); următorul sunet este *k* (în gotica *h* provine din *k*, iar în latina se citea *dekem*). Probleme mai mari apar în legătura cu ultimul sunet. Se știe din istoria fiecărei limbi în parte că, în anumite contexte fonetice, consoana *m* favorizează apariția unei vocale; astfel, în sanscrita și în greaca *m* dezvoltă vocala *a*, în gotica *u*, iar în latina *e(m)*. Știind acestea s-a presupus că ultimul sunet este *m*. Reconstrucția numeralului din indo-europeana devine astfel **dek(m)* (asteriscul atrage atenția că este vorba de o formă reconstruită).

Procedeul reconstrucției se folosește de mai bine de un secol; rezultatele s-au corectat mereu pe măsură ce s-au elaborat gramatici istorice ale fiecărei limbi indo-europene, s-au descoperit texte în limbi indo-europene necunoscute (toharica, hitita), s-au descifrat textele cretano-miceniene, iar geografia lingvistică a permis o cronologie mai exactă a formelor din fiecare limbă.

Principala problemă a reconstrucției o reprezintă realitatea formelor obținute. Se poate admite că forma reconstruită aproximează în mai mare măsură forma reală dacă ea s-a realizat pe baza unui material mai bogat.

Cu mai multă exactitate poate fi reconstruit sistemul fonetic, deoarece aici se operează cu unități monoplane, în număr redus (câteva zeci) și care s-au transformat în fiecare limbă în mod regulat, după anumite legi.

Greutăți numeroase apar în determinarea sensurilor rădăcinilor. Nu se pot stabili corespondențe semantice stricte; nu se pot formula legi ale evoluției semantice, sensurile noi

coexista vreme îndelungata cu cele vechi. Se poate crede că în multe cazuri evoluția semantică s-a produs de la sensuri concrete la sensuri mai abstracte. Putem să ne imaginăm limba indo-europeană, spunea A. Meillet, ca pe un idiom în care predomina termenii cu sens concret și care notau detalii ale obiectelor uzuale, dar sărac în termeni cu sens generic.

În ceea ce privește morfologia, aceasta este un sector stabil și foarte puțin penetrabil, așa încât oferă un material valoros pentru stabilirea înrudirii. Dar în cursul istoriei dispar unele desinențe sau sufixe, de aceea morfologia unei limbi nu poate fi reconstruită în toate detaliile ei.

Cele mai mari greutăți apar în sintaxa. În primul rând materialele sintactice nu sunt de ajutor în stabilirea înrudirii dintre limbi deoarece îmbinarea de cuvinte este motivată logic și, ca atare, formații sintactice identice pot apărea în mod independent.

Metoda comparativ-istorica nu poate, prin urmare, reconstitui limba indo-europeana așa cum a fost ea vorbita, ea poate stabili numai un sistem de corespondente între limbile care deriva din ea.

Întrebări de reper:

- Definiți scopul metodei comparativ-istorice!
- Care este obiectul de cercetare a acestei metode?
- Prin ce se deosebește morfologia de sintaxă în cursul metodei comparativ-istorice?
- În care caz nu se stabilesc corespondente semantice stricte?

Bibliografie:

Graur, A. *Scrieri de ieri și de azi*. București : Ed. Științifică, 1971.

Graur, A. *Scurt istoric al lingvisticii*. București, 1977.

Martinet, A. *Elemente de lingvistica generala*, traducere și adaptare la limba româna de Paul Miclau. București : Ed. Științifică, 1970.

Saussure, F. de *Curs de lingvistica generala*. Craiova : Ed. Univers, 2000.

Wald, L. *Progresul în limba. Scurta istorie a limbajului*. București : Ed. Științifică, 1969.

Vezi articolul lui A. Graur și interpretează-l.

A. Graur METODA COMPARATIVĂ-ISTORICĂ. ÎNCERCĂRI DE PERFECȚIONARE A METODEI COMPARATIVE-ISTORICE

Lingvistica, în înțelesul pe care i-l dăm astăzi, datează de la începutul secolului al XIX-lea și este strâns legat de crearea metodei comparative-istorice. Aceasta a rămas până astăzi principala metodă de cercetare lingvistică și numai grație aplicării ei lingvistica a devenit o știință. Afirmările făcute aici stârnesc, uneori, proteste și se arată că a existat și mai înainte o știință a limbii. Lucrul este adevărat într-un anumit fel și s-a arătat și în paginile precedente. În decursul secolelor s-au adunat materiale valabile din diverse limbi, au fost alcătuite descrieri ale diverselor sisteme gramaticale, s-au elaborat comentarii privind limba diferiților autori (în special latini și greci), indici de cuvinte etc. Au fost culese unele informații care astăzi n-ar mai putea fi obținute, de exemplu în secolul al XVI-lea flamandul B u s b e c q a descoperit în Crimeea o populație care mai vorbea limba gotică și a adunat un vocabular foarte util pentru germaniștii actuali.

Lipsea, însă, un mijloc de control al ipotezelor, în special în ce privește etimologiile, unde fantezia era suverană. Originea cuvintelor din limbile europene era căutată fie în ebraică, deoarece se pornea de la credința că începuturile omenirii sunt cele descrise de *Biblie*, fie în fraze din aceleași limbi, omițându-se părți ale cuvintelor. De exemplu, cuvântul latinesc *cadaver* „cadavru” (derivat de la verbul *cado* a „cădea”) era explicat prin lat. *caro data uermibus* „carne dată viermilor”, iar lat. *uolpes* „vulpe” prin lat. *uolo* „a zbura” și *pes* „picior”. Nici un fel de diferențe nu împiedicau stabilirea de legături etimologice; de exemplu, în materie de formă, unii explicau cuvântul francez *cheval* „cal” prin lat. *equus*, alții prin gr. *hippos*, iar în materie de înțeles, lat. *lucus* „poiană” era explicat prin *a non lucendo* „pentru că nu e luminos” (în realitate, *lucus* este „luminiș”, pentru că în comparație cu restul pădurii are lumină). Dar dacă autorii acestor teorii nu puteau demonstra că au dreptate, nu exista nici mijlocul de a dovedi că greșesc. Trebuia găsită o metodă științifică pentru controlul etimologiilor, care sunt o parte esențială a lingvisticii, căci pe ele se sprijină gramatica istorică și în general întreaga istorie a limbilor.

La crearea metodei comparative a contribuit foarte mult cunoașterea limbii sanscrite. După ce India a fost cucerită de englezi, diferiții cercetători europeni au ajuns să cerceteze și să studieze vechile texte indiene, despre care au scris apoi lucrări mult citite în Europa. Încă din secolul al XVI-lea s-au făcut unele studii comparative între diverse limbi, nu totdeauna înrudite între ele. Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, chiar și fără cunoașterea limbii sanscrite, aceste preocupări s-au adâncit și au dat naștere la lucrări care compară nu numai limbi indo-europene. Astfel, M. V. L o m o n o s o v a lăsat o scrisoare, nepublicată, în care demonstra, pe bază de comparații lexicale, înrudirea între limbile slave, baltice, germanice, greacă și latină. Trebuie spus apoi că R a s m u s R a s k, autorul unei importante lucrări de gramatică comparată, despre care se va vorbi ceva mai

departe, nu cunoștea încă limba sanscrită. Totuși, cunoașterea acestei limbi a dat un impuls decisiv studiilor lingvistice. Mai înainte, când se studiau limbile vechi, se luau de obicei în considerație numai greaca și latina, ceea ce nu putea deschide un orizont destul de vast. Uneori se atrăgea în comparație și ebraica, și aceasta nu putea să ducă decât la complicații inutile, deoarece, după cum se știe astăzi, ebraica nu este înrudită cu greaca și latina. Descoperirea sanscritei a lărgit considerabil baza de comparație, și cum textele indiene, compuse la o dată foarte veche, cuprind numeroase arhaisme, ele au putut lămuri multe particularități, altfel inexplicabile, ale limbilor clasice. La aceasta se mai adaugă faptul că familiarizarea cu lucrările gramaticilor indieni a permis specialiștilor europeni să înțeleagă mai bine procesele din limbile noastre și astfel, pe bază de comparație, să lămurească istoria limbilor înrudite.

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea era „în aer” ideea că sanscrita este înrudită cu principalele limbi europene, și această idee a fost enunțată în diverse lucrări independente una de alta. Astfel, în 1767 francezul C o e u r d o u x, la 1786 englezul W i l l i a m J o n e s au exprimat-o în public. În anul 1811 s-a prezentat Academiei de Științe din Petersburg un raport, rămas anonim până astăzi, în care se demonstra înrudirea limbii ruse cu limba sanscrită, multe dintre apropierile făcute acolo fiind considerate și astăzi ca valabile. Dar metoda comparativă-istorică a fost constituită abia în momentul în care comparația dintre limbi a dus la luminarea trecutului lor.

Prima lucrare tipărită care și-a propus acest scop și a reușit să-l atingă a fost a germanului F r a n z B o p p (1791-1867): *Über das Conjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprachen*, Frankfurt a. M., 1816. Această lucrare este considerată ca actul de naștere al metodei comparative și al lingvisticii istorice. Se cuvine, înainte de a discuta despre meritele și lipsurile lucrărilor lui Bopp și ale contemporanilor săi, să vedem ce este metoda comparativă, folosită pe vremea aceea pentru prima oară.

Principiile metodei. Metoda comparativă-istorică este un ansamblu de procedee cu ajutorul cărora se studiază evoluția limbilor înrudite, adică provenite dintr-un izvor comun, și scopul ei este să lumineze istoria acestor limbi. Există două trăsături ale limbii care fac posibilă aplicarea la studiul limbilor a metodei comparative (după cum absența unor trăsături similare face imposibilă aplicarea aceleiași metode la studiul altor fenomene): 1. aspectul complexului sonor al cuvântului nu este determinat de sensul cuvântului; 2. regularitatea schimbărilor fonetice. Le vom examina pe rând.

Comparăm între ele două cuvinte din două limbi. Punând față-n față rom. *mal* și fr. *mal* „rău”, nu vom putea trage nici o concluzie din asemănarea lor formală, deoarece ele au înțelesuri cu

totul diferite. De asemenea, comparând rom. *masă* cu fr. *table*, nu vom putea ajunge la lămurirea istoriei celor două limbi sau a celor două cuvinte, deoarece, deși înțelesul acestora este similar, forma lor nu seamănă deloc. Alta este însă situația când a vorba de cuvinte care seamănă ca formă și au înțeles similar sau cel puțin nu diferă atât de mult, încât diferențele dintre ele să nu poată fi explicate; atunci ne punem întrebarea de unde vine asemănarea.

Arbitrarul semnului lingvistic. Lingviștii vorbesc adesea de *arbitrarul semnului lingvistic*, înțelegând prin aceasta ideea justă că orice grup de sunet este capabil să exprime orice înțeles, dacă colectivitatea este de acord să le lege unul de altul. Ceea ce noi numim *foc* se numea în latinește *ignis*, iar în rusește se zice *ogon**, în daneză *ild* (citit *il*), în germană *Feuer*, în albaneză *zjarm* (citit *ziarm*), în bretonă *tan*, în maghiară *tűz*, în turcă *ateş*, în chineză *huo*. Chiar în aceeași limbă, aceeași noțiune poate fi exprimată prin două complexe sonore diferite, la date diferite, sau în regiuni diferite: „foc”, în greaca veche, se zicea πῶρ, iar în greaca modernă, φωτιś; în latinește, într-o epocă mai veche, se zicea *ignis*, dar mai târziu acest cuvânt a fost înlocuit prin *focus*. În sfârșit, chiar în același timp și în același loc același obiect poate fi numit în două feluri: în daneză, în afară de *ild*, focului i se mai zice și *blus*. Pe de altă parte, chiar în aceeași limbă, același complex sonor poate denumi obiecte diferite: în țară noastră, în unele regiuni, calului tânăr i se zice *cârlan*, iar berbecului tânăr i se zice *noatin*, pe când în alte regiuni calul este numit *noatin*, iar berbecul este numit *cârlan*. De ce toate acestea? Pentru că în natura obiectului nu este nimic care să ceară să-l denumim cu anumite sunete, și nu cu altele; de exemplu, în natura focului nu este nimic care să pretindă că noțiunea să fie numită numai de câțiva *foc*, și nu altfel; grupul de sunete *f-o-c* nu are nimic comun cu sensul de „foc”, afară de faptul că ne-am deprins să le asociem unul cu altul. Este deci normal ca, în fiecare limbă, fiecare noțiune să fie numită cu alt complex sonor, de vreme ce între o anumită noțiune și un anumit complex sonor nu există o legătură obligatorie.

Cum se face atunci că lui *foc* îi corespunde în italiană *fuoco*, în spaniolă *fuego*, în portugheză *fogo*, în franceză *feu*? Cum s-a întâmplat că toate popoarele de limbă romanică să folosească complexe sonore atât de asemănătoare între ele pentru a exprima același înțeles? Explicația este că toate aceste limbi au moștenit cuvântul din latinește, nu și l-a creat fiecare în parte. Prin urmare, nu se poate spune că din întâmplare mai multe limbi au ajuns la complexe sonore atât de asemănătoare pentru a exprima același sens, ci asocierea s-a făcut o singură dată, în limba de bază.

Putem astfel folosi comparația pentru a trage concluzii asupra originii comune a cuvintelor și, implicit, a limbilor. Această metodă nu este aplicabilă la alte fenomene decât limba, sau cel puțin nu în felul în care e aplicată în lingvistică. S-au făcut încercări de a o aplica la etnografie, la folclor

etc., dar aceste încercări s-au soldat cu un eșec. Găsim la populații diferite același costum sau aceleași povești, aceleași arii muzicale. Dar, acestea se pot împrumuta și se împrumută efectiv cu mare ușurință: e destul că un român să meargă în Argentina, sau ca un argentinian să vină în România, pentru că în cele două țări să existe povești sau cântece identice. Găsim în România și în Japonia case cu acoperișul înclinat, dar nu vom vorbi de înrudirea popoarelor: ploile și zăpezile frecvente în ambele țări au constrâns ambele populații să ia măsuri de securitate. Dar când întâlnim cuvinte la fel, cine a constrâns limbile să le adopte? Înțelesul este impus de realitatea înconjurătoare; ne trebuie un cuvânt cu care să denumim „noaptea”, așa cum le trebuie și altor limbi, pentru că în toate țările s-a constatat existența nopții și oamenii au simțit nevoia să vorbească despre ea. Dar cine a impus grupul de sunete cu care e numită? De ce se zice în românește *noapte*, în italienește *notte*, în franțuzește *nuit*, în spaniolă *noche*, în portugheză *noite*, în germană *Nacht*, în engleză *night*, în rusă *ночь*, în ucraineană *ніч*, în polonă *noc*, în cehă *noc*, în bulgară *нощ*, în sârbocroată *noc*? Există, ce e drept, cazuri când găsim în limbi diferite același complex sonor pentru același înțeles, fără ca ambele limbi să aibă o bază comună. Deci, înainte de a ne opri la aplicarea metodei comparative, trebuie să examinăm acele cazuri unde asemănările au altă justificare decât înrudirea limbilor.

1) Î m p r u m u t u l. Cuvântul românesc *grădină* are exact aceeași formă și același înțeles ca și bulgărescul *gradina*. Totuși, nu putem face din aceasta o dovadă de înrudire a limbii române cu limba bulgară, deoarece în cazul dat cuvântul românesc a fost împrumutat din bulgărește, prin urmare coincidența se explică de la sine. Mai este posibilă și altă situație: românescul *crai* seamănă bine, atât în ce privește sunetele din care e format, cât și înțelesul, cu ungurescul *király* (citit *kirai*) „rege”; cuvântul românesc nu este împrumutat din ungurește, nici cel unguresc nu este împrumutat din românește, și totuși asemănarea nu constituie o dovadă de înrudire, deoarece ambele cuvinte sunt împrumutate din slavă (în vechea slavă se zicea *kralo*), deci și de data aceasta coincidența se explică de la sine. Se înțelege că atunci când vrem să stabilim originea comună a două limbi, sau când vrem să descoperim elementele comune pe care le au la bază, va trebui să evităm cuvintele de împrumut, care nu ne pot aduce date folositoare în această privință.

2) Cuvintele i m i t a t i v e. *Cuc* se spune în franțuzește *coucou* (citit *cucu*), în germană *Kuckuck*, în rusă *kukuška*, în bulgară *kukavica*, în maghiară *kakuk*, în turcă *guguk*, în chineza *ku ku leao*. Exemplele de acest fel nu pot intra în discuție când se operează cu metoda comparativă, deoarece ele nu îndeplinesc prima condiție pe care o discutăm în acest paragraf: complexul lor sonor nu este „arbitrar”, el este determinat de sensul cuvântului, adică sunetele sunt impuse, cu destulă precizie, de încercarea de a imita strigătul pe care-l scoate pasărea. Este deci normal ca termenul să sune

aproximativ la fel în limbile cele mai diferite. Dar nu este cazul, de exemplu, cu *noapte*: nimic din esența ei nu cere să fie numită așa, cum se poate dovedi cu faptul că cele mai multe limbi o numesc altfel: magh. *éj* (*éitszaka*), finl. *yö*, turc., *gece*, chin. *ie* etc.

3) Cuvintele din *g r a i u l c o p i i l o r*. În limba chineză „mama” se spune *mama*, deci exact ca în românește și ca în multe alte limbi „sora mai mare” se zice în chinezește *tsietsie*, deci aproape ca în românește (*țată*); „bunic” se zice în rusește *ded*, iar în turcește *dede*. Limbile citate nu sunt înrudite între ele, cuvintele discutate nu sunt împrumutate. Aici asemănarea este întâmplătoare, dar de astă dată întâmplarea este mai mult sau mai puțin justificată: este vorba de cuvinte din graiul copiilor mici, care au foarte puține lucruri de exprimat și foarte puține posibilități fonetice (ei nu pot rosti decât câteva dintre fonemele părinților lor, iar cuvintele pe care le pronunță, sunt de cele mai multe ori formate prin repetarea unei silabe simple, alcătuite dintr-o consoană și o vocală). Nu totdeauna sensul concordă de la o limbă la alta; astfel în românește se spune *nene* unui bărbat mai în vârstă, iar în ungurește se spune *néni* unei femei mai în vârstă; în georgiană, cuvântul *mama* înseamnă „tată”. Totuși, coincidențele sunt inevitabile și deci nu ne vom baza pe ele în gramatica comparată. De remarcat apoi că nu copiii atribuie un sens cuvintelor, ci persoanele adulte care-i înconjură. Copilul dă din buze în mod inconștient și astfel rostește *ma-ma*, iar mama, fericită că odrasla ei o recunoaște și a început să-i spună pe nume, dă fuga lângă copil; după un timp de repetate experiențe, copilul ajunge să înțeleagă că este destul să strige *mama* pentru ca mama să vină, și atunci începe să o cheme în mod conștient.

4) *H a z a r d u l*. Este posibil ca și printr-un efect al hazardului să apară în două limbi neînrudite același complex sonor legat de același înțeles. Astfel, pronumele personal de persoana I, la acuzativul singular, are în limba tătarilor de pe Volga exact același aspect ca în românește: *mine*; în chinezește, „rață” se spune *iatză*, deci aproape exact ca în românește; în bretonă *tan* înseamnă „foc”, iar în chineză *thang* (pronunțat aproape întocmai ca în bretonă) înseamnă „a rumeni la foc”. Cu toate acestea, nu vom trage concluzia că româna este înrudită cu tătara sau cu chineza, nici bretona cu chineza, și nu vom încerca să găsim baze comune din care se trag cuvintele citate în fiecare din limbile amintite, deși nici de împrumut nu se poate vorbi în cazul de față. Avem de-a face cu o simplă întâmplare. Dintre miile de rădăcini existente într-o limbă, este inevitabil ca una sau două să semene, din întâmplare, cu unele care, în alte limbi, exprimă aproximativ aceleași sensuri. Inventarul fonetic al limbilor nu este prea dezvoltat, posibilitățile de combinare între ele ale fonemelor sunt relativ reduse, astfel că nu trebuie să ne mirăm dacă găsim una sau două coincidențe. Dar, deoarece aceste coincidențe sunt extrem de rare, iar marea masă a cuvintelor tătare sau chineze

nu se potrivesc cu cele românești, după cum nici cele bretone nu se potrivesc cu cele chinezești, privim coincidențele citate ca pe o curiozitate și nu tragem din ele nici o concluzie pentru istoria limbilor respective. Când este vorba de limbi înrudite, coincidențele se numără de obicei cu miile, și astfel este exclusă posibilitatea de explicație printr-un joc al hazardului. Tot așa admitem ușor că un cunoscut al nostru a putut nimeri la loterie biletul câștigător, dar ni s-ar părea nenatural dacă l-ar nimeri de mai multe ori pe rând.

Dacă excludem aceste patru categorii de coincidențe pe care izbutim să le explicăm în chip rațional, ne rămân, atunci când comparăm limbile înrudite, sute și mii de cuvinte care seamănă destul de bine între ele în ce privește compoziția lor sonoră și exprimă aproximativ același înțeles. Aici orice altă explicație este exclusă și singura justă este că avem de-a face cu cuvinte pe care limbile în discuție le-au moștenit toate dintr-o limbă de bază care le este comună. Așa este cazul pentru limbile romanice, care au la bază limba latină, cunoscută de noi, sau pentru limbile slave, care au la bază limba slavă comună, neatestată, și pentru limbile germanice, care au la bază limba germanică comună, de asemenea neatestată. Este clar însă, după cele arătate, că a existat o limbă slavă comună, o limbă germanică comună, din care provin limbile slave, limbile germanice, cunoscute de noi astăzi. În cazul limbilor înrudite nu vom mai vorbi de coincidențe, deoarece ele nu au făcut altceva decât să păstreze ceea ce au moștenit în comun; prin urmare, împerecherea unui complex sonor cu un înțeles nu s-a produs decât o singură dată, în limba de bază.

Trebuie să mai adăugăm că, în caz de coincidență întâmplătoare, cuvintele aduse în comparație devin în general tot mai deosebite, cu cât le considerăm în etape mai vechi. Astfel, cuvântul chinezesc *iatzǎ* „rață” poate fi analizat și se constată că ultimele două sunete (*tzǎ*) constituie un sufix, astfel că mai demult „rață” se spunea *ia*, deci cu totul altfel decât în românește. Dimpotrivă, când comparăm cuvinte din limbi înrudite, asemănarea dintre ele este în general tot mai mare, pe măsură ce le examinăm la date mai vechi. Astfel germ. *fechten* și engl. *fight* (se citește *fait*) nu seamănă între ele atât de bine cât vechiul german *fehtran* (se pronunță *feohtan*) și vechiul englez *feohtan*. Se vede bine că la origine a stat aceeași formă din limba germanică de bază.

Asemănările dintre cuvintele din masa vocabularului sunt mai puțin probante decât asemănările dintre cuvintele din fondul principal lexical, deoarece acestea din urmă sunt mai stabile și au deci mai multe șanse să fie moștenite din limba de bază, pe când cele dintâi ar putea să fi fost împrumutate într-una din limbi din cealaltă limbă. Încă și mai probante sunt asemănările dintre faptele de morfologie, deoarece morfologia se împrumută și mai greu decât cuvintele din fondul principal. De vocabular suntem siliți să ne folosim pentru limbile cu morfologie săracă sau cu sistem

morfologic recent creat. Acolo unde avem de-a face cu o morfologie complexă și veche, faptele morfologice ne sunt mult mai utile. Cel mai mult ne putem bizui pe formele neregulate, unde coincidențele întâmplătoare sunt cu totul excluse. De exemplu „eu” se spune *aham* în sanscrită, *azb* în vechea slavă, *gč* în greacă, *ego* în latină, *ik* în gotică, iar acuzativul aceluiași pronume este *mam* în sanscrită, *me* în vechea slavă, *me* în greacă, *me* în latină, *mik* în gotică. Această diferență între nominativul care începe cu o vocală (la origine era *e*) și acuzativul care începe cu *m* este atât de uimitoare, încât ar fi absurd să ne închipuim că în mod întâmplător diverse limbi, fără legătură între ele, au ajuns în această situație. Deci, când în limba venetă (vorbită în antichitate în regiunea Veneției de azi) descoperim forma *eχo* pentru „eu” și *meχo* pentru „mine”, nu mai avem nevoie de nici o dovadă pentru a fi convinși că această limbă era indo-europeană.

Suntem adesea puși în situația de a compara cuvinte care nu prea seamănă între ele, dar au semănat mult mai bine în trecut, fie în ce privește înțelesul, fie în ce privește sunetele. Iată un exemplu privitor la înțeles: comparând românescul *a trage* cu francezul *traire*, găsim mare deosebire de înțeles, căci cuvântul franțuzesc înseamnă „a mulge”, dar dacă cercetăm istoria lui, constatăm că în secolul al XI-lea el însemna încă „a trage”, iar sensul de azi se poate explica prin evoluția celui din trecut. Iată și un exemplu privitor la complexul sonor: dacă punem alături pe *stea* din românește și pe *étoile* din franțuzește, constatăm că nu se potrivește decât un sunet (*t*), deci în aparență cele două cuvinte nu seamănă deloc. Cunoașterea foneticii istorice ne arată, însă, că peste tot unde un cuvânt românesc de origine latină începe cu *s* plus consoană găsim în franțuzește la inițială un *e*: rom. *strâmt*, fr. *étroit*; rom. *scrie* fr. *écrire*; rom. *spic*, fr. *épi* și așa mai departe (înaintea grupului de consoane franceza a dezvoltat o vocală protetică, apoi *s* urmat de consoană a dispărut). Prin urmare, la o cercetare mai adâncă, constatăm că grupul *st* inițial din românește „seamănă” cu grupul inițial din franțuzește, *ét*. Urmează în românește *e*, iar în franțuzește *oi*, deci, la o cercetare superficială, cuvintele nu seamănă, dar o cercetare mai atentă ne arată că lui *e* românesc îi corespunde în franțuzește un *oi* și în alte cuvinte: rom. *lege*, fr. *loi*; rom. *crede*, fr. *croire*; rom. *te*, fr. *toi* și multe altele. Deci trebuie să admitem că și grupul al doilea al celor două cuvinte „seamănă”. În franțuzește apare un *l* care în românește nu este, dar e suficient să reflectăm puțin asupra morfologiei românești, ca să ne dăm seama că și noi am avut aici un *l*: pluralul este *stele*, un cuvânt derivat este *înstelat* etc. (*ll* latin precedat de accent și urmat de *a* a dispărut în românește, pe când urmat de altă vocală s-a păstrat, de aceea zicem *vișea*, *mășea*, dar la plural *vișele*, *mășele* etc.).

Putem spune chiar mai mult decât atâta: cuvintele pe care le comparăm nu trebuie să semene prea mult, asemănarea superficială nu pledează în favoarea originii comune. Astfel, cuvintele lat.

deus și gr. θεός, care înseamnă ambele „zeu”, nu pot fi considerate înrudite, tocmai pentru că seamănă prea bine între ele: unui *th* grecesc trebuia să-i corespundă în latinește un *f* (gr. θήρ „fiară”, lat. *fera* „fiară”); prin urmare, în cazul celor două cuvinte citate mai sus, asemănarea se datorește hazardului. La fel lat. *habeo* „am” și germ. *habe* „am” seamănă prea bine între ele, și această asemănare este rezultatul unei întâmplări: unui *h* german ar fi trebuit să-i corespundă în latinește un *k* (germ. *Haut*, lat. *cutis* „piele”; germ. *Haupt*, lat. *caput* „cap”; germ. *hundert*, lat. *centum* „o sută”; germ. *Hirsch*, lat. *ceruus* „cerb” etc.) și, de fapt, corespondentul în latinește al germanului *habe* este *capio* „apuc”. Se vede, deci, că nu comparăm atât formele actuale ale cuvintelor, cât evoluția lor. Cu aceasta ajungem la cea de-a doua trăsătură a limbii care face posibilă aplicarea metodei comparative, anume regularitatea schimbărilor fonetice.

Regularitatea schimbărilor fonetice. Sunetele limbii se schimbă cu timpul. De acest lucru ne putem convinge cercetând situația cuvintelor din aceeași limbă, fie la date diverse, fie în diverse regiuni. Astfel *e* latin din *bene* a devenit *i* în românește (*bine*); *j* din slavul comun *mjka* „chin” a devenit *ă* în bulgărește (*măka*). Faptul că în Muntenia se zice *zece*, iar în Moldova *dzăși* este o dovadă că într-una din cele două regiuni, dacă nu cumva în amândouă, sunetele primitive s-au schimbat.

Dar, dacă sunetele se schimbă, cum mai putem verifica descendența cuvintelor dintr-un izvor comun? Cum putem demonstra că ceea ce astăzi este deosebit a fost în trecut asemănător? Numai mulțumită faptului că schimbările sunetelor se supun anumitor reguli. Am văzut mai sus că *e* latin a devenit *i* în românescul *bine*; aceeași schimbare se produce peste tot unde *e* latin accentuat a fost urmat de un *n*: lat. *uenit*, *lenis*, *plenus*, *uenenum* au devenit rom. *vine*, *lin*, *plin*, *venin* etc. Dacă un *j* din slava comună, păstrat ca atare în vechea slavă, a devenit *ă* în bulgară în cuvântul *măka*, aceeași schimbare s-a produs și în celelalte cuvinte bulgărești unde în vechea slavă a fost un *j*: v. sl. *bjdj*, „voi fi”, bulg. *bădă*; v. sl. *djga* „arc”, bulg. *dăga*; v. sl. *gjstβ* „des”, bulg. *găst* etc. Este ușor de văzut că în rusește acestui *ă* îi corespunde peste tot un *u*: *muka*, *budu*, *duga*, *gusto*. Asemenea reguli se găsesc în toate limbile.

Am prezentat mai sus echivalentele, în diverse limbi, ale cuvântului nostru *noapte*. Iată acum un cuvânt paralel, pentru a se vedea că diferențele între diversele limbi rămân constante. E vorba de cuvântul care înseamnă „putere”:

germ. engl. rus. ucr. pol. cehă bulg. sârb.

Nacht *night* *noč* *nič* *noc* *noc* *nošt* *noč*

Macht might moč0 mič moc moc mošt moč

Limbile romanice nu au cuvântul corespunzător seriei a doua. Pentru a arăta că și aceste limbi mențin paralelismul, prezentăm numeralul „opt”:

rom. it. fr. sp. port.

noapte notte nuit noche noite

opt otto huit ocho oito

Constatăm, deci, că schimbările nu sunt întâmplătoare, ci sunetele, când sunt puse în aceleași condiții, sunt tratate la fel. Când vedem că bulgarul *kăšta* „casă” se potrivește cu polonezul *kościół* „biserică”, sau bulgarul *mutra* „mutră” cu rusescul *smotret'* „a privi” (*s* este prefix), vom refuza să tragem concluzii asupra unei origini comune, deoarece bulg. *št* nu corespunde cu pol. *śc*, nici bulg. *u* cu rus. *o* (formă poloneză e împrumutată din lat. medieval *castellum* „castel”, iar bulg. *mutra* e împrumutat din grecește).

Urmează de aici că lingvistul, comparând limbile înrudite, nu se mulțumește cu orice asemănare, ci numai cu cele care respectă corespondențele fonetice stabilite și el acceptă ca înrudite chiar cuvintele care astăzi nu mai seamănă deloc, mulțumindu-se cu faptul că este respectată regularitatea schimbărilor fonetice. Astfel respingem comparația germanului *habe* cu latinul *habeo*, dar acceptăm și considerăm probantă comparația germanului *zwei* „doi” cu armeanul *erku* „doi” și cu lat. *duo* „doi”, deoarece schimbările de sunete înregistrate în aceste cuvinte se regăsesc în toate celelalte cuvinte unde condițiile generale sunt aceleași. Se înțelege că în felul acesta nespecialiștii nu pot mânui metoda, dar pentru specialist rezultatele ei capătă mai mare tărie. Etimologia a devenit o știință îngrădită de reguli foarte stricte. Putem, de exemplu, ghici cum trebuie să sune un cuvânt într-o limbă, dacă cunoaștem paralelele lui în limbi înrudite: dacă știm că în vechea slavă „piept” se zicea *grjd0*, nu este greu să prevedem că în rusește vom găsi pe *grud'*; dacă în latinește „scară” se zicea *scala*, putem ghici că în franceză se zice *échelle*. În ce privește înțelesul, nu există reguli de corespondență, dar este necesar ca diferențele de înțeles între cuvintele presupuse înrudite să fie explicabile din punct de vedere logic.

Nu trebuie să credem însă, așa cum se întâmplă uneori, că scopul aplicării metodei comparative este acela de a descoperi înrudirea dintre limbi. De fapt, trebuie să știm dinainte că două sau mai multe limbi sunt înrudite între ele, pentru ca să avem dreptul să folosim în studiul lor comun metoda comparativă, deoarece în definiția acesteia intră tocmai faptul că nu se aplică decât la limbile înrudite. Pentru a porni la lucru, ne este suficientă o cercetare sumară a faptelor, stabilirea

unei asemănări superficiale între limbile luate în considerație. Este drept că, aplicând metoda, pătrundem mai adânc asemănarea dintre limbi, dar nu acesta este scopul principal al cercetării noastre. Metoda comparativă ne permite să reconstituim etape pierdute din istoria limbilor.

Capitolele V și XV din volumul: Al. Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ed. a treia, 1977, p. 63-79 și 161-165.

Tema 7. Clasificarea limbilor

Clasificarea genealogică

Ramura limbilor germanice

Clasificarea tipologică tradițională

Ceea ce frapează în primul rând în studiul limbilor este diversitatea lor, diferențele lingvistice care apar de la o țară la alta sau chiar de la o regiune la altele. Astfel diversitatea geografică a fost prima constatare făcută în lingvistica, ea a determinat forma inițială a cercetării științifice având ca obiect limba încă în Grecia antică (este adevărat însă că grecii s-au limitat la varietatea dialectelor elinice).

De altfel, în antichitate fiecare popor credea în superioritatea propriului idiom. Nu întâmplător grecii, de exemplu, îi numeau pe oamenii de altă limbă barbaros, indivizi care "bolborosesc".

Multă vreme (și situația aceasta nu a dispărut total nici astăzi) membrii unei colectivități umane au trăit cu impresia că numai limba lor maternă e "normală", celelalte fiind forme aberante.

Recunoașterea egalității în drepturi a tuturor limbilor, indiferent de tipul lor structural și de nivelul dezvoltării lor, a îndreptat atenția lingviștilor în direcția cercetării formelor sub care se manifesta diversitatea limbilor și a cauzelor care i-au dat naștere.

Limbile se deosebesc între ele prin toate laturile lor: fonetica, lexica, gramatica, ca și prin legile interne de evoluție. Se știe că, în afara unor legi cu totul generale decurgând din trăsăturile limbajului, legile lingvistice diferă de la o familie la alta, de la limbă la limbă și chiar în cursul istoriei aceleiași limbi. Fiecare limbă transformă într-un mod propriu materialul transmis din limba-bază.

Varietatea actuală a limbilor de pe glob se explică prin mai mulți factori: descendența din limbi-bază, specificul dezvoltării istorice a colectivelor de vorbitori etc. S-a formulat ipoteza că limbajul a apărut pe glob într-un singur punct; faptul că antropologii au găsit urmele omului primitiv, în diferite etape ale existenței lui, în mai multe regiuni arată că procesul formării limbajului a durat o vreme foarte îndelungată.

Și în tot acest timp grupurile s-au scindat mereu. Aflăte la mari distanțe între ele, colectivele umane și-au făurit mijloace de comunicare sonore specifice.

În lunga perioadă a comunei primitive procesele de diversificare au avut o deosebită intensitate. În aceasta epocă au luat naștere marile familii de limbi de pe glob.

Odată cu formarea statelor, diferențierea lingvistică scade în intensitate, fără a înceta însă. Unele familii de limbi - ca cea romanică - iau naștere în epoca istorică, la sfârșitul antichității. În societățile tribale separarea limbilor în dialecte și transformarea acestora în idiomuri de sine stătătoare se produc pînă în ultimele secole, după cum se constată din studiul limbilor amerindiene.

Limbile care provin din același izvor au trăsături comune, dar evoluează în direcție centrifugă datorită condițiilor specifice ale istoriei lor: sunt diferite, de la caz la caz, substratul, superstratul, ocupațiile vorbitorilor etc.

În explicarea specificului lingvistic s-a făcut adesea apel la condițiile naturale și spirituale de viață ale colectivităților umane. Problema a fost pusă în discuție încă din secolul al XVII-lea, cînd se introduce conceptul de geniu al limbii, înțelegîndu-se prin aceasta formula partea din gramatica unei limbi care nu se încadra în sistemul logic universal. În secolul următor aceasta problema a fost analizată de Condillac, pentru care le génie de la langue înseamnă, într-o interpretare mai lingvistică, un sistem particular de reprezentare semantică a raporturilor logice și gnoseologice dintre idei. Geniul limbii este pentru el un produs al geniului poporului și se manifesta mai ales în organizarea semantică: "toute confirme donc que chaque langue exprime le caractère du peuple qui la parle".

În Germania, Herder caută să explice diversitatea fonetică a limbilor prin condițiile naturale de viață ale poporului, menționînd influența climei, hranei, băuturii asupra organelor articulatorii.

Formula "the genius of language" e întîlnită și în lucrările ilumiștilor englezi: geniul sau spiritul limbii corespunde spiritului național. Acest paralelism dus pînă la identificare a fost preluat

de întreaga direcție idealist-romantică în lingvistică, dezvoltată în special în Germania. El ocupă un loc central în lucrările lui Wilhelm von Humboldt, care a relevat raportul dintre limbaj - ca formă generală de activitate umană - și varietatea limbilor concrete, dintre unitatea laturii de conținut a tuturor limbilor (manifestarea unei forte unice îndreptată spre același scop) și specificul laturii sonore și a sensului (produs al spiritului fiecărei națiuni).

Ca forme de manifestare a limbajului, limbile au funcțiuni și scopuri comune, pe care însă le realizează în forme diferite. Multitudinea limbilor arată modul variat în care fiecare colectivitate percepe aceleași obiecte ale realității.

Specificul național se manifesta, după Humboldt, în forma internă a limbii, care e alcătuită din ansamblul sensurilor lexicale și gramaticale. Diferențele în forma internă se explică, pe de o parte, prin faptul că forța creatoare a limbajului se manifestă în grade diferite, pe de altă parte, prin intervenția sentimentelor și a fanteziei. Cuvintele nu reprezintă imagini ale obiectelor, ci impresiile produse de obiecte asupra spiritului fiecărei colectivități. Dar, mai mult decât prin latura internă limbile se deosebesc între ele prin latura lor fonetică, iar aici îmbinările sonore pot varia la infinit.

Concluzia lingvistului german era aceea că, întrucât diferențele în forma internă nu sunt destul de mari, iar cele din latura sonoră sunt prea mari, singurul criteriu potrivit pentru clasificarea limbilor rămâne cel propus de Fr. Schlegel - flexiunea.

Diferențele dintre limbi se manifesta, după cum am arătat, din epocile cele mai vechi. Ele s-au accentuat în anumite perioade și s-au atenuat în altele. Epoca modernă se caracterizează prin tendința spre unificare lingvistică nu numai pe plan național, dar și internațional. Este vizibil procesul de formare a unui vocabular internațional datorită relațiilor tot mai strânse între popoare și răspândirii rapide - prin mijloacele de informare moderne - a unor noțiuni și a termenilor corespunzători. Păstrând în scris (aproape) aceeași formă, asemenea cuvinte se identifica ușor și în vorbire, chiar dacă se pronunța diferit de la o colectivitate la alta.

În ceea ce privește morfologia, s-a semnalat tendința comună spre analitism a limbilor indo-europene, răspândite astăzi pe toate continentele.

Marea varietate a limbilor de pe glob ascunde însă în sine o dublă unitate - de structură și de origine. Unitate de structură pentru că, indiferent de gradul lor de dezvoltare, limbile trebuie să îndeplinească aceleași funcțiuni, să exprime aceleași procese logice ale gândirii. Ținând seama de

funcțiunile limbii în societate, E. Sapir sublinia că, din punctul de vedere al structurii, nu exista diferențe tranșante între o limbă de civilizație și o limba primitivă, întrucât și una și cealaltă posedă însușirile esențiale ale limbajului: sistem fonetic, asocierea elementelor sonore cu un concept, capacitatea de a exprima formal raporturi.

Într-adevăr, se observă că varietatea lingvistică comportă grade diferite, în funcție de nivelul de abstractizare. Ea se manifestă cel mai mult la nivelul vorbirilor individuale sau al uzului și mult mai puțin la nivelul abstract al sistemului. Unitate de origine pentru că e neîndoielnic că limbile actuale derivă dintr-un număr redus de limbi primare, aparținând primelor comunități umane.

Observarea asemănărilor (mai ales din secolele XVII-XVIII) a dus la primele grupări ale limbilor, care s-au transformat ulterior în principalele clasificări lingvistice - cea tipologica (morfologica) și cea genealogica.

Varietatea limbilor a fost un fapt constatat din cele mai vechi timpuri, de la primele contacte între colectivitățile umane. Astfel, oamenii s-au lovit de consecințele practice ale diversității lingvistice - imposibilitatea înțelegerii prin limbaj sonor.

Dar, după ce au observat ca două idiomuri sunt diferite, oamenii au fost tentați - aproape instinctiv - să descopere analogiile dintre acestea. Țararii își cumpăra graiul cu cel din satul vecin; persoanele care vorbesc mai multe limbi remarcă trăsăturile comune acestora. Lucru curios, însă, știința a lăsat să treacă un timp destul de îndelungat până la utilizarea acestor constatări. Grecii, de exemplu, deși observaseră asemănările între vocabularul latin și vocabularul limbii lor materne, nu au tras din acestea nici o concluzie lingvistică.

Compararea limbilor și clasificarea lor au preocupat pe învățați la început în mod sporadic și întâmplător. Aceasta se explică prin aceea că numărul limbilor studiate era, chiar cu numai cu câteva secole în urmă, restrâns, iar cazurile în care una și aceeași persoană se îndeletnicea cu cercetarea mai multor limbi erau extrem de rare.

Compararea limbilor presupune stabilirea atât a elementelor identice, cât și a celor diferite - sub anumite raporturi - din două sau mai multe limbi, pentru a se putea trage concluzii cu privire la gradul de afinitate a lor. Studiul comparativ a limbilor - apare ca o continuare firească și necesară a cercetării monografice a fiecărei limbi în parte.

Exista două criterii principale care pot fi puse la baza comparării limbilor: afinitatea genetica (materiala) și afinitatea structurala (formala). Întrucât dintre acestea primul era mai ușor de sesizat, încercările de clasificare a limbilor făcute înainte de secolul trecut se bazează în general pe înrudirea material-genetica a limbilor, iar autorii acestora pot fi considerați precursori ai lingvisticii comparative-istorice.

Prima încercare mai riguroasă de stabilire a unui grup de limbi înrudite a apărut în secolul al XVI-lea; aceasta aparținea lui I. Scaliger care, în lucrarea *Diatriba de Europaeorum linguis*, arată că există 11 limbi de baza.

Tot în secolul al XVIII-lea (în a doua jumătate), problema înrudirii limbilor indo-europene se apropie în cea mai mare măsură de adevărul științific, când W. Jones, studiind manuscrisele sanscrite, comparându-le cu limbile indiene contemporane, a arătat apropierea dintre sanscrita, greaca, latina, limbile germanice, celtice, iraniene.

Dar numai în secolul al XIX-lea, prin elaborarea metodei comparative-istorice, s-au stabilit relațiile de înrudire între limbile europene. Prima lucrare de gramatică comparată aparține germanului Fr. Bopp. Apoi, independent unii de alții, germanul J. Grimm, danezul R. Rask și rusul A. H. Vostokov au publicat și ei lucrări importante de gramatică comparată.

O buna clasificare genealogica nu este posibilă fără ca în prealabil să avem o descriere științifică a limbilor luate în considerare. Limbile înrudite provin dintr-un izvor comun, din care au moștenit o serie de trăsături în structura lor gramaticală și în lexicul fundamental, folosit la exprimarea noțiunilor elementare. În ansamblul lor aceste limbi alcătuiesc o familie. Ele au apărut în urma diferențierii dialectelor teritoriale ale uneia și aceleiași limbi, numite limba comună, protolimba, limba de origine, limba primară (= primitiva) sau limba-baza.

Diferențierea limbii depinde în întregime de condițiile sociale, economice; ea este rezultatul expansiunii și izolării unor părți componente ale comunității care vorbește o anumită limbă. Dialectele, perzând legătura dintre ele și parcurgând condiții sociale diferite, în urma unui proces de evoluție îndelungată și treptată, sunt supuse transformărilor, devenind cu vremea limbi de sine stătătoare, dar înrudite între ele.

Fiecare familie de limbi se subîmparte în unități mai mici numite grupuri sau ramuri, termeni împrumutați din științele naturii.

Familia limbilor indo-europene

Aceasta este familia cu numărul cel mai mare de vorbitori din lume: aproximativ jumătate din populația globului. Ea cuprinde majoritatea limbilor vorbite în Europa, multe limbi din Asia; s-a extins în America și Australia.

Limba comună este neatestată și a fost numită convențional indo-europeană. Nu se cunoaște nici patria populațiilor indo-europene și nici perioada în care din indo-europeană s-au format limbile existente în epoca istorică. Ținând seama că, la data celor mai vechi atestări, limbile indo-europene sunt mult deosebite una de alta și știind că modificările lingvistice se produc foarte lent, se poate deduce că perioada comunității indo-europene se plasează în urmă cu multe mii de ani, în comuna primitivă.

Dialectele limbii indo-europene s-au răspândit pe un teritoriu foarte vast și ulterior s-au transformat în limbi înrudite. Printre acestea unele prezintă asemănări mai mari și de aceea sunt grupate în ramuri. Dimpotrivă, alte limbi ocupă o poziție izolată.

Ramura limbilor germanice

Limbile germanice sunt răspândite în partea de apus și de nord a continentului european. Limba germanică comună nu este atestată în scris. Din cea mai veche fază cunoscută (secolele 3-4 e.n.) limbile germanice formează trei grupuri distincte:

Grupul de răsărit este reprezentat de gotica, limba unor populații venite din părțile Vistulei.

Gotica este cunoscută prin câteva fragmente din Biblia tradusă de misionarul creștin Wulfila în secolul 4. Acesta a creat alfabetul gotic alcătuit din 27 de litere, bazat pe cel grec completat cu semne împrumutate din alfabetul latin și cel runic. Din limba gotică s-au păstrat vreo 80 de cuvinte.

Grupul de nord sau scandinav

Pana în secolul 8, când în istoria popoarelor nordice începe perioada cunoscută sub numele de "epoca vikingilor" (sec. 9-11), în toată Scandinavia se vorbea o limbă unică. Primele texte în această limbă, numită vechea nordică - cea mai veche limba germanică atestată - datează din secolul 3 e. n. și ele sunt reprezentate de inscripții în caractere runice.

Unitatea limbii vechi nordice ține pînă în secolul 9, când diferențierile dialectale se accentuează, fapt care a dus treptat la formarea celor patru limbi: la vest - islandeza și norvegiana și la est - daneza și suedeza.

Islandeza are aproximativ 150 000 de vorbitori. Este cea mai arhaică dintre limbile scandinave. Fiind izolată în insulă (Islanda a fost populată la sfârșitul secolului 9 cu coloniști aduși din vestul Norvegiei), ea s-a menținut fără schimbări esențiale pînă astăzi. În Evul Mediu islandeza s-a bucurat de cel mai mare prestigiu între limbile literare. Literatura islandeză, începând cu secolul 10, a fost reprezentată de opere artistice valoroase, cum este colecția de legende Edda.

Norvegiana este vorbită de aproximativ 4 500 000 de oameni. Stăpânirea Norvegiei de către Danemarca timp de trei secole a impus daneza ca limbă oficială; norvegiana n-a mai existat ca limbă literară ci doar ca un grup de dialecte locale pînă în secolul 18. Daneza literară din Norvegia, influențată de dialectele norvegiene, a devenit cu vremea o limbă nouă, deosebită de cea daneză. Aceasta a fost numită dano-norvegiană sau, pur și simplu, norvegiana și e folosită pînă azi ca limbă oficială.

Daneza are 5 milioane de vorbitori.

Cele mai vechi documente în daneză sunt inscripții cu caractere runice, datînd din secolul al XI-lea. Primele texte literare au caracter dialectal. În secolul al XVI-lea, răspîndirea cărților tipărite și Reforma au contribuit în mare măsură la stabilirea normelor limbii literare. Astăzi, daneza este folosită, în afara Danemarcei, în relațiile oficiale în Islanda, în insulele Faeroerne, în Groenlanda (alături de eschimosă).

Suedeza este cea mai răspîndită limbă scandinavă. Ea este vorbită de circa 9 milioane de oameni. Primele documente în limba suedeză, în alfabet latin, sunt reprezentate de texte de legi din secolul al XIV-lea.

Grupul de vest

Este cel mai numeros și, spre deosebire de cel nordic, și-a pierdut unitatea inițială, așa încât astăzi diferențele între limbile care aparțin acestui grup sunt mult mai mari decât între limbile nordice. Din acest grup fac parte:

Germana de sus sau germana propriu-zisă, cu aprox. 100 milioane vorbitori (ca limba maternă). Este limba oficială în Germania, Austria, Elveția, Liechtenstein. Se mai vorbește în Franța

(Alsacia și Lorena), Italia (Alto Adige), Danemarca, Luxemburg, Rusia, ex-Iugoslavia, Cehia, România.

Unul dintre cele mai vechi documente este poemul eroic Cântecul lui Hildebrand din secolul IX. Cel mai important monument de limbă de la începutul perioadei germane moderne este traducerea Bibliei de către Luther. Cunoaște mari diferențieri dialectale de aceea vorbitorii de dialecte diferite nu se pot înțelege decât cu ajutorul limbii literare.

Tot de germana de sus ține limba idiș, provenită dintr-un dialect al germanei medii vorbit de o populație evreiască nevoită să emigreze din Germania în secolul XIV. Numărul vorbitorilor de idiș este nesigur și diferă de la o sursă la alta. Astăzi, cifra se estimează de la 1 milion (ca limba maternă) la 5 milioane.

Din germana de jos s-au format olandeza și flamanda și limba afrikaans (=limba burilor).

Olandeza are peste 11 milioane de vorbitori. Din secolul al XVI-lea se dezvoltă o literatură bogată și variată.

Flamanda este vorbită de aprox. 4 milioane de oameni în Belgia și 200 000 în Franța. Este apropiată de olandeză și este limba oficială în Belgia.

Afrikaans este limba olandeză adusă de o populație de olandezi, hughenoti francezi și germani în Africa în secolul al XVII-lea. Este limba oficială (alături de engleza) în republica sud-africană.

Frizona are circa 400 000 de vorbitori (în Olanda, nord-vestul Germaniei și o parte din Danemarca). Are trei grupuri dialectale.

Engleza se bucură de cel mai mare prestigiu între limbile germanice. E greu de stabilit numărul exact al vorbitorilor de limba engleza; între 250-300 milioane ca limbă modernă, dar statisticile engleze dau o cifră de 700 milioane de vorbitori, inclusiv ca limbă secundară.

Engleza a fost adusă pe teritoriul Angliei între secolele V-VI de către unele triburi din nordul Germaniei (anglo-saxonii). Înaintea venirii lor, pe teritoriul Angliei se vorbeau limbi celtice. Cele mai vechi texte datează din secolul VII (Beowulf). Limba literară se bazează pe dialectul londonez.

Este limba oficială sau principală în: Marea Britanie, Irlanda, SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, India, Filipine, Jamaica, alte zone din Asia și Africa, este limba oficială la ONU și ocupă locul doi în lume ca număr de vorbitori.

Întrebări de reper:

- Ce clasificări de limbi cunoașteți?
- Numiți care sunt ramurile limbilor indoeuropene!
- În care state este germana limba oficială?
- Ce loc ocupă limba engleză de vorbitori și unde se vorbește?

Bibliografie:

Benveniste, E. *Probleme de lingvistică generală*. Vol.2. București : Ed. Universitas, 2000, p. 87-97.

Frâncu, C. *Curenți și tendințe în lingvistica secolului nostru*. Iași : Ed. Demiurg, 1999.

Frâncu, C. *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate până la Saussure*. Iași : Ed. Demiurg, 2005.

Tema 8. Naturalismul lingvistic german - Școala neogramaticilor

August Schleicher - concepția evoluționistă

Max F. Müller - reprezentant al școlii neogramaticilor

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea are loc un eveniment important în științele biologice: Darwin își expunea teoria sa privind evoluția speciilor (1857). Ecoul deosebit pe care-l are această

nouă teorie face pe unii cercetători din alte domenii să aplice principiile evoluției scoase în evidență de Darwin și la alte forme ale activității umane.

Concepția evoluționistă a fost transpusă în analiza limbii de *August Schleicher* (1821-1867), profesor la Universitățile din Bonn, Praga și Jena, naturalist prin formație (botanist), iar apoi devenit unul din marii lingviști ai epocii.

Elementul nou pe care insistă în lingvistică Schleicher este considerarea limbilor ca *organisme naturale*, care independent de voința oamenilor se nasc, se dezvoltă după legi determinate, apoi îmbătrânesc și mor la fel ca ființele vii cercetate de Darwin. Limba este deci un organism natural, iar dezvoltarea ei cunoaște aceleași forme pe care le întâlnim în natură.

Este interesant că limba este considerată ca un organism viu de către Schleicher, iar această idee apare înainte ca acesta să fi luat cunoștință de teoria evoluționistă a lui Darwin, adică înainte de 1863, când a fost publicată o versiune germană a *Evoluției* lui Darwin. Chiar mai înainte, Friedrich von Schlegel și Jakob Grimm aveau puncte de vedere naturaliste, iar Wilhelm von Humboldt și alții considerau limba un organism viu și este posibil ca acest lucru să-l fi influențat pe Schleicher, care, în tinerețe, începuse ca hegelian, dar mai târziu a devenit darwinist.

La rândul ei, lingvistica era pentru Schleicher o știință naturală, care trebuie să definească, cu rigoarea legilor fizice și chimice, legile limbii. Metodele lingvisticii ar fi, deci, cele ale științelor naturale.

Concepând limba ca un organism natural, Schleicher uită faptul că limba este în primul rând un fapt social. În consecință, lingvistica nu mai este concepută ca o știință umană, ci ca o știință naturală. Se știe că Hegel, clasificând științele, vorbea de faptul că științele umane sânt în domeniul libertății, pe când cele naturale în domeniul necesității. După Schleicher, lingvistica trebuie să descopere legile necesare ale limbii și de aceea ea trebuie să fie denumită *glotică* (*Glottik*), deosebindu-se de vechea disciplină umanistă care este *filologia*: "*Die Glottik die Wissenschaft der Sprache, ist demnach eine Naturwissenschaft; ihre Methode ist im ganzen und allgemeinen dieselbe wie die übrigen Naturwissenschaften* (ap. Arens, 1974, p. 259).

Aplicată la istorie, mai vechea teorie naturalistă, ridicată acum la rangul de principiu, că limba este un organism care se naște, se dezvoltă, decade și moare, întâlnește vechea teorie, prezentă încă din secolul XVII-lea și în floare în secolul al XVIII-lea și la primii comparatiști, a corupției limbilor, a degradării lor treptate. De fapt, chiar înainte de contactul cu teoria evoluției speciilor a lui Darwin, Schleicher, ca și Bopp, vorbea în evoluția limbilor de două stadii: unul *ascendent*, care caracterizează faza preistorică a limbilor, și unul *descendent*, care caracterizează faza istorică a lor și în care sistemul flexionar se dezagreghează.

Această idee, care apare la romanticii germani în special, capătă, sub influența tatălui său. renumit medic și pasionat botanist, dar și prin teoria lui Darwin, în concepția lui Schleicher un statut de certitudine științifică, astfel că el era atât de convins că limba ideală este într-o fază foarte veche, încât face totul pentru a reconstitui indoeuropeana primitivă pe baza metodei comparativ-istorice. Mai mult decât atât: el era atât de convins de exactitatea reconstrucțiilor sale, încât compune o fabulă în indoeuropeana primitivă. Este, firește, o mare exagerare, care a produs multe zâmbete și ironii atât printre contemporani, cât și printre urmași. O greșeală a lui Schleicher era implicit și faptul că el considera limba indoeuropeană primitivă ca absolut unitară, neținând seama că vorbitorii ei erau în triburi care aveau dialecte și graiuri diferite. El credea că și limbile indoeuropene diferențiate după migrația popoarelor indoeuropene erau unitare, neprezentând diferențieri dialectale.

Cert este însă faptul că, în ciuda acestor lipsuri. Schleicher era un bun comparativist, iar prin intermediul lui metoda comparativ-istorică se perfecționează și devine mult mai științifică decât era la Bopp, Rask sau Grimm. În scurta sa viață de botanist devenit lingvist, Schleicher a scris foarte multe lucrări. Prima lucrare mai importantă este *Sprachvergleichende Untersuchungen*. în două volume: I. *Zur vergleichenden Sprachgeschichte* (Bonn, 1848), II. *Die Sprachen Europas in systematischer Übersicht* (1850; ediție nouă. Amsterdam, 1978). în această lucrare, Schleicher face o descriere sincronică și diacronică a limbilor vechi și noi din Europa. De fapt spre deosebire de alți comparatiști, care acordau atenție numai limbilor vechi, moarte, el se oprește și asupra limbilor vii, în special a limbilor vorbite. Acest lucru este elocvent în manualul lui de limbă lituaniană (*Handbuch der litauischen Sprache*. 2 voi., Praga, 1856-1857) cu o gramatică, alcătuită pe baza limbii vorbite, și o crestomație de literatură populară. Este prima descriere științifică, făcută de un indoeuropeanist competent, a limbii lituaniene, limbă foarte interesantă pentru studiul comparativ al limbilor indoeuropene. prin aspectul ei morfologic conservator. Această carte a lui Schleicher, valabilă și azi, trezește interesul cercetătorilor pentru limbile vii. Schleicher s-a ocupat pe larg cu morfologia slavei vechi în lucrarea *Die Formelehre der kirchenslavischen Sprache*. Mai târziu. comparând unele limbi slave (polona, ceha, polaba). a intenționat să reconstituie slava comună și s-o compare cu baltica comună (reconstituită prin comparația lituanienei, letonei și vechei prusiene) pentru a reconstitui sistemul gramatical al limbii comune balto-slave (Agnja V. Desnitskaja. August Schleicher als Sprachtheoretiker, în vol. *Synchronischer und diachronischer Sprachvergleich*, Friedrich Schiller Universität Jena, 1972, p. 19).

Dar lucrarea în care Schleicher strălucește ca lingvist comparativist și care l-a făcut celebru este *Kompendium der vergleichenden Grammatik der indo-germanischen Sprachen*. *Kurzen Abriss*

einer Laut- und Formenlehre der indo-germanischen Ursprache, des Altindischen, Altiranischen, Altgriechischen, Altitalischen, Altkeltischen, Altslawischen, Litauischen und Ahddeutschen (Weimar, 1861-1862; ed. a 4-a, Weimar, 1876, tradusă în engleză, la Londra, 1870, în italiană în 1869 și parțial în rusă, în 1866), semnificativă prin titlu pentru lingvistica comparativ-istorică a epocii care-și propunea reconstituirea indoeuropenei primitive. Această lucrare a făcut concurență serioasă lucrărilor lui Bopp (care atinseseră mai multe ediții) și ea reprezintă „un moment de cotitură în lingvistica indoeuropeană”. Spre deosebire de Bopp, Schleicher rezervă primul volum din acest „compendiu foneticii comparativ-istorice, neglijate în mare parte de Bopp. Schleicher stabilește caracteristicile limbii indoeuropene comune și evoluția sunetelor și formelor până în limbile indoeuropene vechi, pe care le descrie succint sub forma unor gramatici paralele.

Dar cel mai important lucru pe care-l face Schleicher în comparație cu Fr. Bopp este că, preezind corespondențele fonetice, formulează „legi fonetice” (Lautgesetz) pentru fiecare limbă. Acest lucru, care derivă probabil din concepția sa naturalistă privind limba, este foarte important pentru istoria lingvisticii: ea îi datorește lui Schleicher conceptul de lege fonetică (Lautgesetze) fixă, fără excepții, care nu poate fi schimbată de voința oamenilor. Bopp, sub influența lui Humboldt, intuise și el "legi fonetice" în 1826. descrise ca legi fizice și mecanice în prefața gramaticii sale comparate din 1833.

Neogramaticii vor dezvolta această idee a lui Schleicher și o vor ridica la rangul de principiu fundamental de evoluție a limbii. De fapt, Schleicher îi precede pe neogramatici și în ceea ce privește al doilea principiu fundamental de evoluție a limbii analogia, pe care el o vede acționând în morfologia istorică ca forță simplificatoare și uniformizatoare a fonemelor cu exemple edificatoare în lucrarea sa publicată în mai multe ediții. Die deutsche Sprache (Stuttgart, 1860, p. 60-61). Pe baza acțiunii legilor fonetice și a analogiei. Schleicher încearcă să explice toate modificările fonetice și morfologice ale cuvintelor indoeuropene. De asemenea, Schleicher are marele merit de a fi printre primii lingviști care fac o distincție clară între înrudirea genetică și afinitatea structurală (sau asemănarea de structură). De aceea numele lui este legat de încercările făcute în acea epocă de a determina ce unește și ce diferențiază limbile înrudite, pe de o parte, și de a da o metodă de clasificare tipologică a limbilor de pe glob, indiferent de originea lor, pe de altă parte. Schleicher este autorul așa numitei teorii a „arborelui genealogic” (Stammbaumtheorie), elaborată sub influența naturalismului (a clasificării pe genuri și specii din sistemul lui Linne) și, poate, și a metodei de reconstituire a raporturilor genetice între manuscrise, inițiată de Friedrich

Ritschl (1806-1876), care lucra la Universitatea din Bonn la stabilirea descendenței manuscriselor dintr-o sursă comună.

Teoria arborelui genealogic implică faptul că limba bază indoeuropeană (*Grundsprache*), considerată ca unitară, s-ar fi scindat succesiv în câte două ramuri: mai întâi în ramura ario-greco-italo-celtică și balto-slavo-germană, apoi fiecare din acestea în câte două subramuri (prima - în greco-italo-celtică și ariană: a doua - în balto-slavă și germanică), la rîndul lor acestea se subdivid și rezultă ariana (formată din indiană și iraniană), italo-celtica (celtica și latina) și greaca, iar între ele albaneza; ramura balto-slavă se subdivid în lituaniană și slavă comună, iar cea germanică în gotică, germană și germanica de nord (islandeză, norvegiană, suedeză, daneză). Deși această teorie a fost respinsă după aceea, în special în urma criticilor lui J. Schmidt, elevul său și autorul teoriei „undelor” (*Wellentheorie*). Ea a avut mare importanță în acea epocă pentru înțelegerea raporturilor genetice între limbile indoeuropene și pentru lingvistica istorică în general. Schema lui Schleicher oferea incontestabile avantaje pedagogice pentru înțelegerea raporturilor dintre limbile indoeuropene. căci grupa într-o manieră comodă toate limbile indoeuropene cunoscute pe atunci ținând seama de înrudirea mai mare sau mai mică între ele. Teoria lui Schleicher privind arborele genealogic a fost acceptată tacit în punctele ei esențiale de neogramatici, așa cum arată numele de *Italo-celtică* „balto- slavă etc. însă dezvoltarea dialectologiei indoeuropene și descoperirea hititei și apoi a tocharicci au adus corectări de bază acestei teorii, ajungându-se la respingerea ei ca simplistă (vezi h. Simenschy, Gh. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*. București, 1981). Faptul că dintr-o limbă-bază se pot naște limbi noi (ca, de pildă, din latină s-au născut limbile romanice) este incontestabil: însă greșeala lui Schleicher era aceea că el credea că limbile îmbătrânesc și mor în mod necesar, ca și ființele vii. Trebuie menționat că unele scheme privind *arborele genealogic* apar cu câțiva ani mai înainte de apariția lucrării lui Darwin (*The Origin of Species*). Cu șase ani înainte de aceasta, în 1863. Schleicher publică două *Stammbäume*, într-un articol scris în cehă, dedicat lituaniei, cu privire specială la grupul slav. Deja, în prelegerea de inaugurare a cursului de indoeuropenistică (*Antrittsvorlesung*), ca profesor la Universitatea din Bonn, în 1846. el preconizase ideea schițării unui *Stammbaum*: " *Wir sind also im Stande, gewiessermassen einen Stammbaum der Sprachen aufzustellen*". După aceea, în *Compendium* (1861-1862) și mai târziu. el găsește în teoria lui Darwin un suport pentru concepția sa. în ceea ce privește tipologia. Schleicher împarte limbile din lume în trei tipuri, ca și ceilalți comparatiști și în special ca Humboldt: *izolant*, *aglutinam* și *flexionar*. El a Terminologia lingvistică din secolul al XIX-lea și chiar din prezent datorează mult lingviștilor cu orientare naturalistă, căci ea a fost influențată de cea din botanică, anatomia comparată, fiziologie și din alte științe naturale.

Asemănarea dintre limbile din Europa cu unele din Asia sânt văzute încă la începutul secolului în mod metaforic ca înrudiri de familie, lingviștii vorbind de limbi "mamă" și limbi "fiice".

Ideea arborelui genealogic, introdusă în lingvistică de Friedrich von Schlegel în 1808 (în *Ober die Sprache und Weisheit der Indier*) a devenit prin Schleicher o noțiune tradițională, susceptibilă de o interpretare biologică: *Stamm* "trunchi, rădăcină", *Baum* "copac". Dacă Bopp a introdus termenul de *asimilație* (*Assimilation*) și Pott pe cel de *desimilație* (*Dissimilation*), Schleicher a adus în lingvistică din biologie termenul de *morfologie* (*Morphologie*), perpetuat până astăzi.

În concluzie, deși opera lui Schleicher este foarte vastă, atât ca volum, cât și ca erudiție, deși ea avut mare răsunet în epocă, lingvistica ulterioară a preluat puțin din ea. dar acest lucru se datorește mai ales concepției naturaliste a autorului ei. care a asimilat lingvistica științelor naturale, iar limba organismelor vii. Așa cum arată Leroy, Schleicher a rămas în mare parte un om al secolului al XVIII-lea, care își plasează teoria la începutul cercetărilor și impune faptelor corsetul unei scheme logice construite în prealabil;

Astăzi, mulți cercetători sânt de acord cu părerea lui Korner că "*paradigma schleicheriană*" ("*the Schleicherian Paradigm*") a jucat un rol important în știința limbii și în dezvoltarea ei autonomă în secolul al XIX-lea. Respins de neogramatici pentru teoria arborelui genealogic, dar și continuat de aceștia în ceea ce privește regularitatea legilor fonetice, Schleicher a fost mult apreciat de toți lingviștii epocii, în afară de membrii Școlii de la Leipzig, deveniți neogramatici. Hugo Schuchardt (1842-1927), adversar al neogramaticilor, îl numea în 1920 pe Schleicher "*Vater der Junggrammatiker*", analizând legătura dintre acesta și noua școală lingvistică de după 1878. Concepția naturalistă a lui Schleicher a fost aspru criticată de americanul William Dwight Whitney (1827-1894), în lucrarea *Structures on views of Augustus Schleicher respecting the nature of Language and Kindred Subjects*.

Cel care a preluat teoria naturalistă asupra limbajului a lui Schleicher, a popularizat-o și a dezvoltat-o a fost *Max(imilian) Fr(iederich) Müller* (1823-1900). german care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Anglia, ca profesor la Universitatea din Oxford. Distins filolog, cunoscător al literaturii vechi indiene, Müller a publicat o ediție comentată a poemelor *Rig-Veda*, o istorie a literaturii indiene vechi și o gramatică sanscrită, precum și lucrări de mitologie și istorie a religiilor. În lingvistică a devenit cunoscut prin conferințele sale ținute. Începând cu 1861, la Societatea Regală de Științe din Anglia, publicate în mai multe volume *Lectures on the Science of Language*, prin care s-au popularizat multe din ideile naturalismului lingvistic.

Declarându-se darwinist înainte de Darwin, în sensul că el credea, ca și Schleicher, că limbajul se dezvoltă organic, în mod similar cu un organism viu. Considerând, ca și Schleicher, că limba este un organism natural, cu legi proprii în care oamenii nu pot interveni, M. Müller admite însă că limba este și un fenomen social, strâns legat de istoria societății, așa încât nu se poate susține că ea are o viață proprie și că „moare de la sine . căci ea trăiește în oamenii care o vorbesc și trăiește numai atâta timp cât e vorbită. Mult mai mult decât atât: el leagă istoria limbii de istoria societății, stabilind deci un compromis între teza - limbă ca „*organism* . a naturaliștilor, și teza - limbă ca fenomen social, a filologilor, care luau în considerație acest parametru în lucrările lor.

De asemenea, spre deosebire de Schleicher. Müller nu mai vorbește de cele două perioade ale evoluției care înseamnă involuție, ci crede că limba progresează continuu, așa cum progresează știința, filosofia, artele. De aceea, limbile indoeuropene noi nu sânt prin nimic inferioare celor vechi.

Ca și Humboldt M. Müller a acordat atenție limbilor indigene din America, Asia și Polinezia și a scos în relief importanța studierii acestor limbi pentru studiul legilor limbii.

Cu toate greșelile rezultate din considerarea limbii numai ca organism și din asimilarea lingvisticii la științele exacte, naturale, cei doi lingviști naturaliști discutați mai sus au marele merit de a fi subliniat faptul că legile limbii sânt independente de voința oamenilor și chiar de conștiința oamenilor. Ei au introdus mai multă rigoare și precizie în analiza faptelor de limbă.

Întrebări de reper:

- Ce este limba după concepția lui M. Müller?
- Cine a luat teoria naturalistă după Schleicher?
- De cine este introdusă ideea arborului genealogic?
- În ce constă teoria arborului genealogic?

Bibliografie:

Bergmann, R. ; Pauly, P. ; Stricker, S. *Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft*.
Heidelberg : Universitätsverlag Winter, 2004.

Damel, A. ; Duke J. *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen*. Tübingen : Narr Francke, 2006.

Frâncu, C. *Evoluția reflecțiilor privind limba din Antichitate pînă la Saussure*. Iași : Ed. Demiurg, 2005.

Frâncu. C. *Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru*. Iași : Ed. Demiurg, 1999.

Tema 9. Germana- limba flexionară

Limbi sintetice și analitice

Posibilitatea varietății fonetice în limba germană

Spre deosebire de clasificarea genealogică, clasificarea tipologică a limbilor, apărută cam în același timp (adică la sfârșitul sec. al XVII-lea și începutul celui de-al XIX-lea), se întemeiază pe alte principii. Într-adevăr, aici nu ne mai interesează înrudirea morfemelor și nici, implicit, filiația lingvistică, ci tipul limbii, cu alte cuvinte, asemănările și deosebirile ce se manifesta în structura gramaticală a limbilor, indiferent de originea lor.

Ideea de a se studia tipul limbii o întâlnim, pentru prima oară, la romantici, după care, sufletul fiecărui popor se manifesta în folclor, în arta, literatura și limba. De aici concluzia, naturală, că prin limba putem cunoaște spiritul etnic. Concepția aceasta o găsim formulată în celebra lucrare a lui Friederich von Schlegel, șeful romanticilor germani, *Über die Sprache und Weisheit der Indier*. Pe baza comparării limbilor, întreprinsă încă de englezul W. Jones, Fr. Schlegel confruntă sanscrita cu greaca, latina, limbile turcice și conchide că:

1) limbile pot fi împărțite în două tipuri, și anume în limbi flexionare (cu flexiune internă) și limbi cu afixe (care dispun de prefixe și sufixe);

2) fiecare limbă se naște și rămâne în același tip lingvistic;

3) limbile flexionare sunt mai bogate, mai stabile și mai durabile decât cele afixale, care, dimpotrivă, ar fi sărace, artificiale și nu s-ar dezvolta organic. În alți termeni, Fr. Schlegel considera

că limbile flexionare ar fi singurele ideale și le opune tuturor celorlalte. După părerea lui, reprezentanta clasică a limbilor flexionare o constituie sanscrita.

Zece ani mai târziu, fratele lui Friederich Schlegel, August Wilhelm von Schlegel (1767-1845), în lucrarea *Observations sur la langue et la littérature des troubadours* (1818), propune clasificarea tuturor limbilor în trei tipuri principale:

1) limbi în care cuvintele sunt invariabile, iar raporturile dintre ele pot fi exprimate numai prin topica;

2) limbi cu afixe, în care raporturile gramaticale sunt desemnate cu ajutorul prefixelor, sufixelor și al desinențelor;

3) limbi flexionare, în care, în afară de afixe, mai există și flexiune internă. La rândul lor, acestea pot fi divizate, pe baza criteriului sintactic, în limbi sintetice și limbi analitice.

O nouă etapă în evoluția concepțiilor privind clasificarea tipologică a limbilor este marcată de cercetările lui Wilhelm von Humboldt. Ceea ce este nou în clasificarea propusă de Humboldt constă în faptul că el adăugă celei făcute de A. Schlegel al patrulea tip lingvistic și dă denumire primelor două.

1) Primul tip lingvistic (al lui A. Schlegel) Humboldt îl numește izolat.

2) Al doilea este denumit aglutinant; limbile care îl compun se caracterizează prin afixe, dar în structura lor morfologică prefixele, sufixele și desinențele nu sunt sudate cu rădăcina cuvântului.

3) Al treilea tip îl constituie limbile flexionare. Ele se caracterizează, spre deosebire de cele aglutinante, printr-o coeziune perfectă atât între afixe, cât și între acestea și rădăcina. Specifica acestor limbi este și flexiunea internă.

4) Spre deosebire de învățații de până la el, Humboldt mai distinge un tip lingvistic, și anume tipul limbilor incorporante (limbile unor indieni din America de Nord, precum și unele din limbile din extremitatea de nord-est a Siberiei; ciukota sau luoravetlana). În opoziție cu idiomurile în care există părți secundare de propoziție dependente de verbul-predicat, în limbile incorporante sunt utilizate, cu această funcțiune, afixele, care fac corp comun cu verbul-predicat. În limbile incorporante, propoziție nu este însă alcătuită numai din verbe + afixe, ci și din verbe și nume reduse fonetic.

Deși concepția generală a lui W. von Humboldt conține unele elemente dialectice, totuși teoriile lui privitoare la evoluția tipului lingvistic sunt idealiste, influențate mult de Kant, Schelling și Fichte. Lingvistul german consideră că principalele tipuri morfologice ar reprezenta etape diferite ale unui proces de evoluție unic, începând cu limbile izolante. Cele mai desăvârșite sunt, după el, limbile flexionare, iar sanscrita constituie, desigur, tipul ideal.

August Schleicher revine la clasificarea tipologică a fraților Schlegel, dar cu o argumentare și detalii noi. Ca discipol al lui Hegel, Schleicher era convins că tot ceea ce există trece prin trei etape (triada): teza, antiteza și sinteza. În consecință, va trebui să delimităm trei tipuri de limbi în trei perioade. Această interpretare, dogmatică și formală, a filozofiei hegeliene a fost combinată de Schleicher cu ideile lui Ch. Darwin despre evoluția speciilor biologice. În mod logic, Schleicher avea să ajungă la concluzia că limba, ca orice organism natural, se naște, crește (nu se dezvoltă) și moare. Clasificarea tipologică a lui Schleicher nu prevede limbile incorporante, ci indică trei tipuri lingvistice în două variante: limbi sintetice și limbi analitice.

1. primul tip îl constituie limbile izolante:

- a) R - rădăcina pură (de exemplu, chineza);
- b) R + r - rădăcina + cuvântul auxiliar (de exemplu, birmana);

2. Limbile aglutinante:

Tipul sintetic:

- a) Ra-tipul sufixal (de exemplu, limbile turcice și finice);
- b) aR-tipul prefixal (de exemplu, limbile bantu);
- c) R/a-tipul infixal (de exemplu, limba batbika)

Tipul analitic:

- d) Ra (aR) + r = rădăcina afixată + cuvântul auxiliar (de exemplu, limba tibetana);

3. Limbi flexionare

Tipul sintetic:

- a) Ra - flexiunea internă pură (de exemplu, limbile semite);
- b) aR^a (R^aa) + r: rădăcina flectantă (cu flexiune) și afixata + cuvântul auxiliar (de exemplu, limbile romanice, engleza).

Limbile izolante sau amorfe sunt considerate de Schleicher ca specii arhaice, cele aglutinante, ca specii intermediare, limbile flexionare (vechi indo-europene) ar coincide cu epoca de înflorire, reprezentând, deci, speciile cele mai evolute, în timp de limbile flexionare noi (analitice) ar aparține epocii de degradare. În viața limbilor, A. Schleicher distinge, deci, două perioade, dintre care una așa-zisa preistorică sau creatoare și alta istorică sau de degradare. În această perioadă nu se mai creează forme noi, ci, dimpotrivă, totul se dezintegrează.

În același timp cu Schleicher, a elaborat o clasificare morfologică H. Steinthal. El pornește de la tezele principale ale lui W von Humboldt, dar interpretează ideile acestuia pe plan psihologic. Toate limbile sunt împărțite de Steinthal în limbi cu formă și limbi fără formă (amorfe). Prin formă el înțelege atât forma cuvântului, cât și forma propoziției. Limbile în care flexiunea lipsește au fost numite de Steinthal agregate; ele des subîmpart în: limbi de tipul vietnamezei (care este aproape total lipsită de forme) și limba chineză (care nu este complet amorfa: în chineză există nu numai afixe lexicale, ci și afixe gramaticale); limbile cu flexiune, Steinthal le-a numit limbi variabile.

A. Fără formă:

- cu ajutorul reduplicării și al prefixelor (limbile polineziene);
- cu ajutorul sufixelor (limbile turcice, mongole și fino-ugriene);
- prin intermediul incorporării (limbile amerindiene);

B. Limbi variabile, cu formă (organizate):

- prin adăugarea elementelor (egipteană);
- cu ajutorul flexiunii interne (limbile semite);
- cu ajutorul sufixelor veritabile (limbile indo-europene).

Această clasificare, ca, de altfel, și cele care i-au format, o completează cu amănunte pe cea a lui W. Von Humboldt, în cazul de față cu o înțelegere deosebită a noțiunii de formă.

Clasificarea lui H. Steinthal a fost revizuită de Fr. Misteli, care are meritul de a fi delimitat limbile ca rădăcini izolante (chineză) de cele care izolează temele (de exemplu, malaieza).

N. Finck pune la baza clasificării, pe de o parte, principiul de organizare a propoziției ("masivitatea", ca în limbile incorporante, sau "caracterul segmentării sau al fragmentării", ca în limbile semite și indo-europene), iar pe de altă parte, caracterul relațiilor dintre părțile propoziției, în special tipul acordului. În felul acesta, o limba aglutinantă cu acord deplin (de exemplu, subia din

grupul zambezi al familiei bantu), iar alta, tot aglutinanta, dar cu acord parțial (turca), ocupa în clasificarea lui Finck, locuri diferite. Drept urmare, autorul distinge 8 tipuri morfologice: 1) tipul chinez; 2) tipul groenlandez; 3) tipul subia; 4) tipul turc; 5) tipul samoan (specific și altor limbi polineziene); 6) tipul arab (comun și celorlalte limbi semite); 7) tipul grec (caracteristic și altor limbi indo-europene) și 8) tipul gruzin.

În clasificarea morfologică a lui Fr. și A. Schlegel, W. von Humboldt, A. Schleicher, H. Steinthal și Fr. Misteli, ca, dealtfel, în însăși concepția lor lingvistică, limbile indo-europene reprezintă tipul cel mai evoluat și se caracterizează printr-o structura gramaticală ideală, puncte de vedere ce nu pot fi însă acceptate.

Lingvistul rus F. F. Fortunatov (1848-1914) reia, cu unele modificări, sistemul de clasificare al lui W. von Humboldt, pe care-l completează cu un tip ce ocupa o poziție intermediară între limbile aglutinante și cele flexionare. Fortunatov denumește acest tip flexionar-aglutinant și include aici limbile semite, pe care lingviștii le considerau flexionare, deși în structura lor gramaticală ele se deosebesc mult de limbile indo-europene. Clasificarea tipologică a lui Fortunatov este foarte logică, dar insuficientă în privința numărului limbilor. El ia ca punct de plecare structura formei cuvântului și corelația dintre elementele morfologice ale acestuia din urma. Bazându-se pe criteriile amintite, lingvistul rus distinge 4 tipuri de limbi:

1) aglutinante (turcice, fino-ugrice mongole), în care formele cuvintelor se organizează prin separarea temelor și afixelor;

2) flexionar-aglutinante (limbile semite), în care formele cuvintelor se organizează prin separarea temelor, deci aici raportul dintre tema și afix este identic cu cel din limbile aglutinante;

3) flexionare (limbile indo-europene), în care există o flexiune tematică (a temelor) în forme organizate de afixe;

4) radicale (chineza, birmana), în care nu există forme ale cuvintelor izolate, detașabile, rădăcinile constituind nu părți ale cuvântului, ci chiar cuvinte.

Din clasificarea lui Fortunatov lipsesc limbile incorporante, în ea nu pot fi incluse gruzina, groenlandeza, limbile malaio-polineziene, dar foarte subtil este ilustrată diferența dintre formarea cuvintelor în limbile indo-europene și semite, operație pe care anterior lingviștii de obicei nu o făceau.

O completare substanțială a schemei clasificării tipologice tradiționale îi aparține lingvistului american E. Sapir. La baza clasificării, acesta pune trei criterii: 1) gradul de sinteză; 2) tehnica sintezei; 3) caracterul conceptelor (adică al semnificațiilor ce pot fi exprimate în cadrul cuvântului). După primul criteriu, limbile sunt divizate în: analitice (chineza, engleza, franceza), sintetice (latina, araba, finlandeza) și polisintetice. În conformitate cu cel de-al doilea criteriu, limbile se împart în izolante, aglutinante, fuzionante și simbolizante. În fine, potrivit celui de-al treilea criteriu, tipurile de noțiuni exprimate de limba pot fi:

- a) Lexicale (concepte lexicale "de baza" și concepte "derivative")
- b) Gramaticale (concepte relaționale concrete: de pilda, genul și numărul; concepte relaționale pure: de ex., categoria gramaticală a cazului).

Considerate în ansamblu, cercetările consacrate clasificării tipologice au scos la iveală faptul că în fiecare limbă predomina anumite procedee de exprimare a conținutului gramatical, în schimb, altele lipsesc sau sunt folosite foarte rar. În fond, așa a apărut clasificarea tipologică. Ea se sprijină pe structura limbii și este definită prin mijloacele gramaticale de expresie, esențiale în fiecare caz în parte. Astfel, la exprimarea raporturilor dintre cuvinte, limba română utilizează mijloace morfologice (flexiunea), sintactice (joncțiunea, juxtapunerea, parataxa, topica) și fonetice (intonarea, pauza). Dimpotrivă, chineza recurge mai ales la ton, topica și cuvinte auxiliare.

Lingvistica generală actuală acceptă, în principiu, clasificarea tipologică a lui Humboldt și completările făcute de alți învățați atât în sec. al XIX-lea, cât și în epoca noastră. Se recunoaște, de fapt, existența a patru tipuri principale de limbi, și anume: 1) tipul izolant sau amorf; 2) tipul aglutinant; 3) tipul flexionar; 4) tipul polisintetic.

1. Limbile izolante sau amorfe (li se mai spune și radicale)

Din această categorie fac parte: chineza, vietnameza, tibetana, birmana, siameza, limbile sudaneze (în parte, și engleza). Limbile pomenite se caracterizează prin următoarele trăsături principale:

- a) invariabilitatea cuvintelor. Afixele gramaticale, de obicei lipsesc, cuvintele nu se declină și nu se conjugă. Există numai particule, care îndeplinesc rolul cuvintelor auxiliare, și afixe lexicale. Limbile se numesc izolante, pentru că formele cuvintelor nu exprimă raporturi sintactice în propoziție: formal cuvintele sunt "izolate". Ele pot consta în unele limbi numai din rădăcini, în timp

ce în altele (care izolează temele) găsim afixe lexicale. Propoziția reprezintă, în limbile izolante, un sir de rădăcini sau teme invariabile.

b) În limbile amorfe nu există elemente formale pentru a diferenția părțile de vorbire, deși sensul lor este perceput că atare și în plan morfologic. Cuvintele ce desemnează obiecte, proprietatea sau acțiuni, din punct de vedere structural nu se deosebesc prin nimic unele de altele. Uneori, unul și același cuvânt poate indica și obiectul, și proprietatea, și acțiunea (aceasta depinde, bineînțeles, de context). De aici polisemia radicalilor sau a temelor. Aceleași rădăcini au, adeseori, înțelesuri foarte variate (de exemplu, în chineza). Cu alte cuvinte, în chineza există mulți radicali omonimici. De pilda, tao poate însemna: "a răpi, a atinge, a acoperi, steag (flamura), grâu, a duce, drum"; liu - "a întoarce căruța, piatra prețioasă, roua, a bate fierul, drum". Aceste complexe sonore, identice din punct de vedere fonetic segmental, sunt diferențiate prin intonație (oral) și prin ideograme (în scris).

c) Raporturile sintactice pot fi exprimate prin topică, intonație și cuvinte-rădăcini, care își pierd în context valoarea lor de baza și capătă rolul cuvintelor auxiliare (instrumente gramaticale prin excelență: prepoziții sau conjuncții). De exemplu, subiectul se afla întotdeauna la începutul propoziției, obiectul direct sta sau imediat după cuvântul care marchează acțiunea sau este indicat prin intermediul unui cuvânt-radacina. "Genitivul" (ceea ce înțelegem noi prin acest caz) se exprimă în chineza prin plasarea cuvântului înaintea celui care trebuie definit: teani tse "fiul cerului" (se poate spune însă și: teani-ti-tse). În limba chineza, în afara de cuvintele rădăcini, care poartă o anumită valoare lexicală, mai există și cuvinte-rădăcini cu funcție auxiliară. (Studiul acestei limbi se reduce la stadiul radicalilor de diferite tipuri, precum și al topicii). Destinația celor două feluri de rădăcini a fost observată de multă vreme de lingviștii chinezi, care le-au împărțit în cuvinte pline și cuvinte goale (vide). În concordanță cu aceasta delimitare, se dădea și definiția gramaticii: a arta foarte utilă, care ne învață să deosebim cuvintele pline de cele goale.

2. *Limbile aglutinante*

În această categorie se încadrează majoritatea limbilor din Asia, Africa și Oceania: limbile turcești, mongolice, tunguso-manciuriene, samoedice, bantu, fino-ugriene, dravidiene, gruzina, japoneza, armeană de azi (care posedă însă și unele trăsături, specifice tipului flexionar) ș.a. Ele se caracterizează prin afixe lexicale și gramaticale, dar, spre deosebire de tipul flexionar, legătura dintre morfeme nu prezintă o coeziune perfectă, de unde și numele de aglutinante.

a) În aceste limbi, structura morfologică a cuvântului este extrem de clară.

b) Indiferent de natura lor, morfemele se prezintă sub același aspect (nu există flexiune internă, lipsesc alternanțele). Rădăcina cuvântului nu se modifică niciodată. Toate elementele sunt alipite, atașate. De exemplu, în turcă: el "mana", el/im "în mana mea", el/im/de "în mana mea" (loc.), el/im/de/ki/ "care se află în mana mea", el/im/de/ki/n (gen. sg) "a celui (a ceea) ce se află în mana mea"; aplicarea afixului la rădăcina (care poartă sensul lexical fundamental) se face pornind de la elementul mai general, mai abstract, spre cel mai concret, mai particular, adică mai întâi se atașează afixul care arată categoria cea mai cuprinzătoare, urmat de afixul categoriei mai restrânse;

c) Afixele care exprimă diferite valori gramaticale se caracterizează prin două trăsături fundamentale: fiecare afix îndeplinește numai o singură funcțiune; fiecare valoare gramaticală este exprimată întotdeauna prin unul și același afix (afixe standard). De exemplu, în turcă: oda "camera, odaie", oda/da "în camera" (loc.), oda/lar (nom.pl), iar odalar/da (loc. pl.); în tătara kul "mana" - nominativul singular este marcat aici de afixul (desinența) zero; kul/lar "maini" - afixul -lar exprimă numai pluralul, nu și nominativul; în limbile flexionare (sanskrită, greacă, latină, română, germană, rusă etc.), o desinență poate indica mai multe funcțiuni. Astfel, în lat. horti, -i marchează în același timp și nominativul și pluralul; în spe: e desemnează două funcțiuni gramaticale: ablativul și singularul;

d) Armonia vocală (sinarmonismul) reprezintă o cerință de a "armoniza" vocala afixelor cu vocala din interiorul cuvântului.

e) Pe lângă faptul că afixele îndeplinesc o singură funcțiune gramaticală, limbile aglutinante se caracterizează, după cum am mai remarcat, printr-o slabă coeziune a morfemelor (acestea se alipesc în mod mecanic la rădăcina sau de alt afix);

f) Procedeele morfologice cele mai răspândite sunt sufixarea și prefixarea. În limbile aglutinante predomină, de regulă, unul dintre ele. Astfel, în limbile turcice și fino-ugriene există numai sufixe, în timp ce în limbile bantu, predomină prefixele.

3. Limbile flexionare

Aceste limbi se caracterizează prin următoarele trăsături fundamentale:

a) posibilitatea variației fonematice a structurii morfemelor (flexiune internă). Aceasta modificare servește la formarea de noi cuvinte sau diferite forme ale unui și aceluiași cuvânt (cf. engl. sg. foot "picior" - pl. feet; germ. Wald "padure" - pl. Walder; Handel "negot" - pl. Händler; germ. Fangen "a prinde", fängt (prez., pers. a III-a sg.), fing (imperf., pers. a III-a sg.);

b) fiecare afix poate fi purtătorul mai multor funcțiuni gramaticale; cf. în rusa; desinența - ev (în derêv'jev<derêvo "copac", exprima categoria numărului (pl.) a genului (n.) și a cazului (gen.);

c) o coeziune perfectă a morfemelor (fuzionarea lor).

Intr-adevăr, în limbile flexionare, afixarea diferă de afixarea din limbile aglutinante prin faptul că sufixele și prefixele sunt legate organic de rădăcina sau tema, adeseori, exista cuvinte care nu pot fi folosite fără sufix (cf. în r. sem'/ja, derev/o), după cum sunt și cazuri când sufixul este zero (cf. tot în rusa; stol "scaun" – nom. ac. sg., stol "masa" - nom. ac. sg., sapog "gheata"- nom. ac. sg. gen. pl., soldat - nom. sg., gen. ac. pl.).

Limbile flexionare se împart, la rândul lor, în limbi sintetice și analitice. Limbi sintetice: limbile indo-europene vechi (sanskrita, greacă, latina, gotică, armeană veche, slava veche și altele) iar dintre limbile indo-europene actuale: lituană, germană, rusă și unele limbi slave (ele au însă și elemente de analitism). Limbi analitice: majoritatea limbilor indo-europene contemporane (limbile romanice, neolindiene, engleza, daneza, neogreacă, bulgarea s.a.; trebuie spus însă că evoluția limbii române de la sintetism la analitism nu este unidirecțională și absolută, căci se observă, în parte, și un fenomen invers, de creare a formelor sintetice).

În limbile sintetice, categoriile și raporturile gramaticale se exprimă în interiorul cuvântului, în timp ce limbile analitice recurg la mijloace externe (cuvinte auxiliare, topică, intonație). În limbile cu structura sintetică, cuvântul își menține caracteristica sa gramaticală, chiar dacă-l extragem din propoziție. De exemplu, lat. filium ne indică prin formă sa că: a) avem în față un substantiv, b) la numărul singular, c) în cazul acuzativ, d) cu funcția sintetică de complement direct. În limbile analitice însă, cuvântul, scos din propoziție, are numai valoare lexicală, posibilitatea de a numi (funcția denominativă). De exemplu, în engleza round "cerc", considerat în afara propoziției, are numai valoare lexicală, fără indicații de natură gramaticală.

Structura analitică este mai răspândită în paradigma numelui (vezi, de exemplu, franceza, engleza, bulgarea, persana nouă etc.). În sistemul verbal, însă, alături de construcții analitice, găsim și o bogată varietate de forme sintetice, utilizate pentru desemnarea categoriilor gramaticale proprii acestei părți de vorbire (timpul, modul s.a.). Elementele sintetice apar și în cadrul derivării folosite în limbile analitice.

1. *Limbile polisintetice (incorporante).*

Particularitățile acestui tip morfologic consta în aceea că diferitele obiecte ale acțiunii (direct, indirect) precum și circumstanțialele nu sunt exprimate prin părți secundare de propoziție ci prin diferite afixe care intra în componenta formei verbale ce servește de predicat în propoziție. Uneori în componenta predicatului se include și subiectul. Putem spune, astfel, că în limbile polisintetice cuvântul corespunde unei întregi propoziții din alte limbi.

Din limbile polisintetice fac parte multe limbi ale indienilor din America, unele limbi africane și limbile unor popoare din Asia.

Pentru a înțelege cum funcționează aceste limbi, prezentăm un exemplu dintr-o limbă indiana din America de Nord, statul Oregon – limba chinook. Propoziției noastre “Am venit să-i dau ei asta” îi corespunde în chinook inialudam. În această propoziție sunt incorporate obiecte pronominale: rădăcina verbului “a da” este reprezentată prin consoana d, prefixul i- exprima un trecut imediat; n desemnează persoana I sg.; al doilea -i- obiectul pronominal (“asta”, “aceasta”, “acest lucru”); -a- al doilea obiect pronominal – “ei” – (complement indirect); -l- afix care indică valoarea de complement indirect a pronumelui precedent; -u- arata că acțiunea este îndreptată spre exterior și pornește de la subiectul vorbitor (adică “el da cuiva ceva și nu ia de la nimeni nimic”); în fine –am este un sufix care exprima o noțiune suplimentară cu un anumit scop.

Tipul polisintetic îl determinăm în primul rând după criteriul sintactic. Este greșit să se afirme că în limbile polisintetice nu există cuvinte, ci numai cuvinte-propoziții. În limbile polisintetice există paralele și forme independente și forme incorporante.

Întrebări de reper:

- Care sunt criteriile care stau la baza clasificării tipologice?
- Enumerați principalele tipuri de limbi.
- Care sunt deosebirile dintre tipul aglutinant și cel flexionar?
- Dați exemple de limbi din fiecare categorie tipologică (izolant, aglutinant, flexionar și polisintetic).

Bibliografia:

- Vraciu, A. *Lingvistica generală și comparată*. București : Ed. didactică și pedagogică, 1980.
- Wald, L. ; Slave, E. *Ce limbi se vorbesc pe glob*. București : Editura Științifică, 1968.
- LIMBILE LUMII : (Mica enciclopedie). București : Ed. Științifică și enciclopedică, 1981.

Tema 10. Pronunția și grafia germană

Particularități fonetice germane

Deosebirea dintre limba germană și cea maternă în grafie

Evoluția limbii germane

Pronunție și grafie

Lungimea (sau cantitatea) sunetelor joacă un rol important în limba germană. O vocală pronunțată lung sau scurt poate produce o diferență între două cuvinte care în rest sunt identice. De exemplu, *Miete*, cu *i* pronunțat lung, înseamnă "chirie", dar *Mitte*, cu *i* pronunțat scurt, înseamnă "mijloc", "centru". *Ofen*, cu *o* lung, înseamnă "cuptor", "sobă", dar *offen*, cu *o* scurt, înseamnă "deschis". După cum se observă din aceste exemple, în limba germană și substantivele comune sunt scrise cu inițială majusculă.

Pentru a distinge între vocale lungi și vocale scurte, ortografia germană folosește consoane simple sau duble. După vocale scurte se scriu, de obicei, consoane duble (*tt, dt, ll, ck, mm, nn, ss, tz* etc.), iar după vocale lungi sau diftongi se scriu consoane simple (*t, d, l, m, n, s, z* etc.). Pentru a se reda sunetul *s* după o vocală lungă sau după diftong, în scrierea germană se folosește în multe cazuri, încă din evul mediu, și litera specială *ß*, numită pe românește "es dur" (*scharfes Es* sau *Eszett*). Astfel: *ich esse* (= eu mănânc) se pronunță cu *e* scurt, dar *ich aß* (= eu mâncam, am mâncat) se pronunță cu *a* lung.

Multă vreme pentru litera minusculă specială *ß* nu a existat majusculă corespunzătoare. În loc de "es dur mare", care nu a existat, se scria *SS*. Totuși, de curând (iunie 2008), organizațiile internaționale de standardizare ISO și DIN au hotărât introducerea literei majuscule "es dur" cu codul Unicode 1E9E. Motivul este normarea tehnicilor de scriere. Noua literă "es dur majuscul" încă nu este întâlnită în practică.

În Elveția litera *ß* nu se folosește de loc, și în loc de *ß* se scrie *ss*.

O altă deosebire față de română, întâlnită în multe dialecte germane actuale, este faptul că litera *r* se pronunță foarte voalat, și uneori nici nu se distinge acustic.

Vocalele *a, o* și *u* se folosesc și în varianta cu umlaut, care este o modificare a pronunției lor. Umlautul se notează în scris cu semnul diacritic numit "tremă", format din două puncte plasate orizontal deasupra literei: *ä, ö* și *ü*, iar la majuscule: *Ä, Ö* și *Ü*.

- *ä* și *Ä* se pronunță aproximativ ca un "e" românesc, dar foarte deschis;
- *ö* și *Ö* se pronunță aproximativ ca "eo", așa ca în cuvintele românești *foen* și *loess*.
- *ü* și *Ü* se pronunță aproximativ ca "iu", așa ca în cuvintele românești *etui*, *führer*.

În loc de vocală cu umlaut se mai poate scrie și: *ae*, respectiv *oe* și *ue* (excepție: în numele proprii), dar aceste perechi de litere se pronunță la fel ca și *ä* respectiv *ö* și *ü*.

Alte particularități fonetice germane:

- *c* se pronunță în multe cazuri ca și "ț";
- *e* se pronunță deseori ca un "ă";
- *ei* se pronunță ca și "ai";
- *eu* se pronunță aproximativ ca și "oi".
- *ge* se pronunță ca "ghe";
- *gi* se pronunță ca și "ghi";
- *j* se pronunță ca un "i";
- *r* se pronunță în multe dialecte germane foarte voalat, eventual chiar de loc
- *s* se pronunță în multe cazuri ca și "z";
- *sp* se pronunță în multe cazuri ca și "șp";
- *st* se pronunță în multe cazuri ca și "șt";
- *v* se pronunță ca un "f";
- *w* se pronunță ca un "v"; excepție:
- *y* se pronunță ca și "ü" (vezi mai sus);
- *z* se pronunță ca un "ț";

Dialectele care au trecut prin cea de a doua schimbare a vocalelor germane în Evul Mediu sunt considerate membre ale limbii germane.

Din motive de izolare geografică (munți înalți, păduri întinse) și din motive economice (rutele comerciale erau de obicei de-a lungul râurilor), limba germană a avut inițial o multitudine de dialecte care s-au dezvoltat aproape independent. Din cauză că pe teritoriul Germaniei de azi au existat multe state mici, nu a existat pentru mult timp nici o forță care să acționeze pentru unificarea sau standardizarea germanei. Printre primele evenimente care au dus spre standardizare se numără traducerea Bibliei de către Martin Luther (Noul Testament în 1521 și Vechiul Testament în 1534), care se bazează pe limba germană vorbită în popor și pe cea folosită în cancelariile habsburgice.

Germana înaltă (*Hochdeutsch*) în sensul de germana standard s-a format în sec. XVI-XVII în baza dialectelor intermediare (*Mitteldeutsch*) între germana de sus și cea de jos. Lucrările pentru mass media și în special cele scrise sunt aproape toate produse în *Hochdeutsch*, care este o limbă universală înțeleasă în toate zonele de limbă germană de pe glob (cu excepția preșcolarilor în zone unde se vorbește doar dialect - dar în era televiziunii, până și ei ajung să înțeleagă germana înaltă, chiar înainte de a merge la școală).

Germana înaltă (*Hochdeutsch*) mai are însă și un alt înțeles, anume totalitatea următoarelor limbi și dialecte: limbile germana standard, idiș și luxemburgheză, dialectele din zona centrală și de sud a Germaniei, dialectele vorbite în Austria, Liechtenstein, Elveția, Luxemburg, Tirolul de sud (Italia), Alsacia și Lorena (Franța), Belgia, Polonia, SUA, Rusia, România, Danemarca, precum și mai multe țări din America de sud și din sudul Africii.

Primul dicționar al Fraților Grimm, ale cărui 16 părți au fost publicate între 1852 și 1960, a fost și încă este cel mai complet census al cuvintelor din limba germană.

În 1880, regulile gramaticale și ortografice de la acea vreme au apărut în lexiconul Duden, numit așa după autorul lui, Konrad Duden. În 1901, această carte a fost declarată definiția standard a limbii germane.

De atunci până în 1998 nu a mai avut loc o reformă majoră a ortografiei. În 1998 s-a ajuns la decizia reformării regulilor ortografice, adică la așa zisa ortografie germană "nouă", pentru care lingviștii germaniști din patru state germanofone, RFG, RDG (până la reunificare), Austria și Elveția (cantoanele germanofone) s-au consfătuit timp de decenii.

Noua ortografie este obligatorie în Germania numai pentru școli și anumite instituții de stat. (Situția legală din Germania este ceva mai complexă din cauza structurii federale a statului, cu administrației pe 3 nivele - federal, statal (pe landuri) și comunal. Însă, în vederea modificării ortografiei oficiale, în Germania este suficientă o dispoziție la nivel ministerial (*Erlass*), nefiind nevoie și de o lege (*Gesetz*).

Hotărârea din 1998 a constat dintr-un compromis: atât ortografia germană veche cât și cea nouă au fost permise în paralel, pentru o perioadă de tranziție foarte lungă - până în anul 2005. Astfel, folosirea ortografiei vechi se marca în școli cu roșu drept greșeală, dar nu se scădeau puncte la notă.

Noul standard, obligatoriu de la 1 august 2005 în Germania, Austria și Elveția, pune capăt acestui paralelism și impune școlilor și instituțiilor de stat ortografia nouă. Însă numeroase personalități, scriitori, instituții și firme se împotrivesc adoptării noii ortografii, în general considerând-o nereușită. Landurile *Bayern* (Bavaria) și *Nordrhein-Westfalen* (Renania de Nord-Vestfalia) precum și cantonul/orașul elvețian Berna au decis să prelungească pe teritoriile lor paralelitatea ortografiilor cu încă un an. Marele codician (particular) de renume mondial *Frankfurter Allgemeine Zeitung* ("F.A.Z.") nu a acceptat deloc noua ortografie din 1998 și a continuat multă vreme să aplice ortografia "veche".

Din cauza numeroaselor reclamații și în baza propunerilor făcute de Comisia internațională pentru ortografia germană, Conferința miniștrilor culturii și învățământului ai landurilor germane a aprobat în martie 2006 unele modificări aduse noilor reguli ortografice. Drept rezultat, noua ortografie germană revizuită (incluzând modificările de ultim moment) a intrat în vigoare la 1 august 2006 (la începutul anului școlar 2006/2007 în Germania). Elveția a decis de asemeni (în iunie 2006) adoptarea oficială a ortografiei noi revizuite. Ortografia veche va fi însă tolerată în școli, ca ortografie paralelă, timp de un an în Germania, doi ani în Austria și trei ani în Elveția.

La 22 iulie 2006 redacția dicționarelor normative Duden pentru limba germană (vezi www.duden.de) a publicat o nouă ediție, nr. 24, a îndreptarului ortografic, cu ultimele modificări. Noua ortografie, în varianta inițială, nerevizuită, fusese inclusă în ediția nr. 21, din 1996, a îndreptarului.

Că noutate absolută, conform noii ortografii, revizuite, pentru numeroase cuvinte (circa 2% din lexicul inclus) sunt admise mai multe variante. În atari cazuri, redacția face totuși recomandări cu privire la varianta care ar urma să fie preferată.

Că o contribuție la "pacificarea" ortografiei, principalele agenții de știri și medii de informare germane au decis să aplice o scriere unitară chiar și în cazurile de ortografie multiplă.

Începând cu anul școlar 2007/2008, în școlile din Germania nu se mai tolerează ortografia veche, iar erorile ortografice făcute de elevi duc la scăderea notei.

Evoluția limbii germane

Pe glob se vorbesc astăzi între 2500 și 3000 de limbi, cele mai multe dintre acestea aparținând unor grupuri restrânse de vorbitori. Numai șaptezeci de limbi sânt vorbite de peste cinci milioane de oameni și numai paisprezece reprezintă limba maternă a peste cincizeci de

milioane. Pe primul loc în această listă se situează chineza; limba germană ocupă locul al zecelea o vorbesc o sută de milioane de vorbitori. În Europa, germana este a doua după rusă, înaintea englezei, italienei, francezei și multor altora.

Limbile pot fi clasificate după diferite criterii, unul dintre acestea fiind structura gramaticală. Astfel, limba chineză, în care cuvintele nu-și schimbă forma în propoziție, se deosebește de pildă de germană sau de română prin aceea că nu cunoaște derivarea, compunerea sau flexiunea.

Un alt criteriu important de clasificare a limbilor este originea lor. Anumite limbi sânt înrudite între ele, provenind dintr-o limbă de bază comună. Astfel, limbile romanice, că franceza, italiana, spaniola sau româna, își au rădăcinile în limba latină, iar germana, engleza, olandeza și altele au o ba/.u comună, germanică. Această înrudire ne dă dreptul să vorbim de familii de limbi.

Una dintre cele mai mari familii de limbi este familia limbilor indo-europene, numite de unii lingviști și indogermanice (al doilea termen exprimând limitele răspîndirii lor spre sud-est și nord-vest). Lingviștii din secolul trecut au dovedit că multe limbi din teritoriul situat între nord-vestul Europei și India prezintă înrudiri în pronunție, vocabular și gramatică. Astfel, pentru conceptul de *tată*, în germană există *Vater*, în vechea indiană *pitâr*, în greaca veche *pater*, în latină *pater* și în engleză *father*; acest exemplu fiind ales în mod arbitrar.

S-a presupus că limbile care prezintă astfel de trăsături comune provin dintr-o limbă primitivă comună, care a fost denumită „indoeuropeană” sau „indo-germanică”. Din indoeuropeană nu s-a păstrat nici un cuvînt, dar s-a încercat reconstrucția ei pe baza limbilor-fiice

Raporturile dintre limbile indoeuropene ar putea fi reprezentate sub forma unui arbore genealogic, cu rezerva că acesta nu redă neapărat modul în care s-au diferențiat întradevăr limbile.

Germanica reprezintă, prin urmare, o ramură a indoeuropenei. Cu circa două mii de ani înaintea erei noastre, triburile germanice locuiau în nordul Europei (în Danemarca, nordul Germaniei și sudul Peninsulei Scandinavice), de unde, în secolele care au urmat, s-au extins treptat spre sud, spre vest și spre est. O parte dintre popoarele germanice, că de exemplu goții și burgunzii, au dispărut în timpul marilor migrații. Limbile germanice actuale se împart în două grupe: pe de o parte grupa nordică, din care fac parte suedeza, daneza, norvegiana și islandeza și pe de altă parte grupa vestică, care cuprinde engleza, olandeza (inclusiv dialectul afrikaans, vorbit în Africa de Sud) și germana. Deosebit de important este faptul că în limbile germanice accentul cuvintelor cade de regulă pe prima silabă, lucru care se poate constata prin compararea unor cuvinte germane sau engleze cu cuvinte din limbi romanice:

germana: *Garten, Küche, Fenster, tanzen, glücklich, laufen*; .
engleză: *garden, kitchen, window, dance, lucky, run*;
franceză: *Jardin, cuisine, fenetre, danser, heureux, aller*;
română: *grădină, bucătărie, , fereastră, a dansa, fericit, a alerga,*

Periodizarea istoriei limbii germane

Cele patru versiuni din *Tatăl nostru* sînt reprezentative pentru patru epoci din evoluția limbii germane:

limba germană veche (circa 750 - 1050)

limba germană medie (circa 1050 - 1350)

limba germană timpurie (circa 1350 - 1650)

limba germană modernă (de la 1650 - în prezent).

Se înțelege că această periodizare este schematică și că trecerea de la o epocă la alta nu a fost bruscă, ci treptată.

Textul din secolul al IX-lea ne arată că, în raport cu perioadele următoare, silabele neaccentuate erau mai bogate în vocale: *in himiio - 'Himmel, namo - Nume. uuilio - WiiJe. erlhu - Erele*. Deoarece în limbile germanice - deci și în germană - accentul cade de cele mai multe ori pe prima silabă, silabele finale au slăbit cu timpul sau au fost pur și simplu omise. Acest proces a început din perioada limbii germane vechi și a continuat în perioada limbii germane medii și moderne.

Aceasta nu înseamnă că limba ar fi sărăcit ori ar fi decăzut, căci în locul posibilităților de expresie abandonate s-au creat altele. Astfel, articolul hotărît (*itlcr, /ic, dus*), care apare în perioada germanei vechi, va fi folosit pentru a diferenția cazurile. Anumite forme verbale, că perfectul sau diateza pasivă, au apărut abia pe parcursul evoluției limbii. Prepozițiile au preluat și ele sarcini care în trecut erau îndeplinite de terminații. Astfel, în trecut, obiectul verbului *sich erinnern = a-și aminti* stătea la cazul genitiv (*Ich erinnere mich des Vorfalls* în timp ce astăzi el este legat de verb prin prepoziția *an* care cere acuzativul (*ich erinnere mich an den Vorfall*). O altă caracteristică, care apare începînd cu epoca germanei medii, este sporirea varietății propozițiilor secundare.

Evoluția limbii se observă cu ușurință la nivelul modificărilor vocabularului. Unele cuvinte dispar, locul lor fiind luat de altele. Astfel, cuvîntul *fro = domn. stapin* a dispărut ca unitate lexicală independentă încă din perioada germanei vechi, astăzi

fiind găsit doar în compoziții vechi ca *Fronvogt* = *administrator*. În locul lui *fro* apare încă din limba germană veche *herro*. Comparativul de la *her* = *înălțat, respectabil datorită vârstei*. Cuvântul *herro* a devenit în germana medie *herre* și *Herr* = *domn* în cea actuală. Unele cuvinte își modifică cu timpul fie forma, fie înțelesul, uneori atât una, ut și cealaltă. Cuvântul *frouwa* = *stăpână*. Înrudit cu */hi* a devenit în germana medie *vrouwe*, astăzi *Frau* 'femeie'. Pe lângă modificările formale, cuvântul a suferit și o mutație de sens: dacă în trecut el denumea numai o doamnă nobilă, stăpâna, în ultimele secole sensul său s-a lărgit, înlocuind treptat termenul *Weib* (provenit din *wip*. respectiv în germana veche), *wib* care se păstrează doar cu sens peiorativ (o evoluție similară a cunoscut *muiere* în unele graiuri românești).

Întrebări de reper:

- Care sunt particularitățile specifice limbii germane?
- Care este periodizarea istoriei limbii germane?
- Numiți noul standard din 1 aprilie 2005!
- Cum observăm evoluția limbii germane?

Bibliografie:

Humboldt, von W. *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*. București : Ed. Humanitas, 2008.

Hoberg, Rudolf ; Hpberg, Ursula. *Duden gramatica limbii germane*. București : Ed. POLIROM, 1998.

Test grilă

1. Care sunt principalele teorii prin care se încearcă să explice apariția limbajului?
2. În ce constă dificultatea de a stabili originea vorbirii și a primelor cuvinte?
3. Explicați funcția denominativă a limbajului.
4. Explicați funcția poetică a limbajului.
5. Care sunt funcțiile limbajului în accepția lingvistului Roman Jakobson?
6. Care sunt principalele curente filosofice privitoare la desfășurarea procesului de comunicare?
7. Care sunt principalele activități de comunicare?

8. Ce este codul lingvistic și în ce constă emiterea mesajului?
9. Care sunt accepțiile semnului lingvistic?
10. Explicați accepția bilaterală a semnului lingvistic.
11. În ce constă a doua articulare a limbajului?
12. Care sunt trăsăturile fundamentale ale semnului lingvistic? Explicați arbitrariul semnului lingvistic.
13. Dați exemple de cuvinte motivate absolut și de cuvinte motivate relativ.
14. Care sunt limbile aglutinante?
15. Care sunt filologii care au pus bazele metodei comparativ-istorice?
16. Care sunt principiile metodei?
17. Ce este reconstrucția? Dați exemple.
18. Este posibilă reconstrucția unei limbi (de exemplu limba indo-europeana)? Care sunt limitele metodei?
19. Care sunt metodele moderne în lingvistică?
20. Ce este analiza în constituenți imediați?
21. Ce este comutarea?
22. Ce criterii stau la baza clasificării genealogice?
23. Care sunt principalele familii de limbi?
24. Care sunt principalele ramuri ale familiei indoeuropene?
25. Enumerați limbile romanice.
26. Care sunt criteriile care stau la baza clasificării tipologice?
27. Enumerați principalele tipuri de limbi.
28. Care sunt deosebirile dintre tipul aglutinant și cel flexionar?
29. Dați exemple de limbi din fiecare categorie tipologica (izolant, aglutinant, flexionar și polisintetic).
30. Care sunt elementele de progres în limba în fonetica, morfologie, sintaxa și lexic?

Lucrul individual:

<i>Nr. d/o</i>	<i>Tema / Modul</i>	<i>Conținutul</i>	<i>Numărul de ore</i>	<i>Termen de prezentare</i>
1	Acest limbaj care face istoria	Benveniste E., <i>Probleme de lingvistică generală</i> , vol. II, București, Universitas, 2000, p. 24-35.	6	februarie

2	W. von Humboldt – întemeietorul lingvisticii generale	Frâncu C., <i>Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure</i> , Iași, Demiurg, 2005, p. 131-139.	8	februarie
3	Școala Junggrammatiker de la Leipzig	Frâncu C., <i>Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure</i> , Demiurg, Iași, 2005, p. 151-154.	6	martie
4	Geografia lingvistică	Frâncu C., <i>Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure</i> , Demiurg, Iași, 2005, p. 159-162.	6	martie
5	Convergențe tipologice	Benveniste E., <i>Probleme de lingvistică generală</i> , vol. II, București, Universitas, 2000, p. 87-97.	8	aprilie
6	Împrumuturile germane în limba română	Hristea T., <i>Sinteze de limba română</i> , București, Albatros, 1984, p. 52-65. Zafiu R., <i>101 cuvinte argotice</i> , București, Humanitas, 2010, p. 53-54.	8	aprilie

Bibliografia de referință

1. Barborică, E. ; Teodorescu, M. ; Onu, L. *Introducere în filologia română*. București : Ed. Didactică și Pedagogică, 1972.
2. Benveniste, E. *Probleme de lingvistică generală*. București : Ed. Universitas, 2000.
3. Bergmann, R. ; Pauly P. ; Stricker S. *Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft*. Heidelberg, Universitätsverlag Winter, 2004.
4. Coșeriu, Eugeniu. *Introducere în lingvistică*. Cluj : Ed. Echinoc, 1995

5. Damel, A. ; Duke J. *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen*. Tübingen : Narr Francke, 2006.
 6. *Enciclopedia Arheologiei și istoriei vechi a României*. Vol.2 : D-L. Coord. Constantin Preda. București : Ed. Enciclopedică, 1996.
 7. Frâncu, C. *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*. Iași : Demiurg, 1999.
 8. Frâncu, C. *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure*. Iași : Demiurg, 2005.
 9. Graur, A. *Scrieri de ieri și de azi*. București : Ed. științifică, 1971.
 10. Hristea, T. *Sinteze de limba română*. București : Ed. Albatros, 1984
 11. Hoberg, R. ; Hoberg, U. *Duden gramatica limbii germane*. București : Ed. POLIROM, 1998.
 12. Humboldt, W. von. *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*. București : Ed. Humanitas, 2008.
 13. Ionescu, E. *Manual de lingvistică generală*. București : Universitar, 2001.
 14. LIMBILE LUMII : (Mica enciclopedie). București : Ed. șt. și encicl., 1981.
 15. Martinet, A. *Elemente de lingvistică generală*, traducere și adaptare la limba română de Paul Miclău. București : Ed. științifică, 1970.
 16. Müller, H. *Schlaglichter der deutschen Geschichte*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1996.
 17. Musset, L. *Invaziile. Valurile germanice*, vol. I. București : Ed. Corint, 2002.
 18. Nohlen, D. *Wörterbuch Staat und Politik*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1996.
 19. Saussure, F. de. *Curs de lingvistică generală*, Craiova, Univers, 2000.
 20. Schmitter, P. *Untersuchungen zur Historiographie der Linguistik*. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1982.
 21. Vraciu, A. *Lingvistica generală și comparată*. București : Ed. didactică și pedagogică, 1980.
 22. Wald, L. ; Slave, E., *Ce limbi se vorbesc pe glob*. București : Ed. științifică, 1968.
 23. Wald, L. *Progresul în limba. Scurta istorie a limbajului*. București : Ed. științifică, 1969.
 24. Zafiu, R. *101 cuvinte argotice*. București : Ed. Humanitas, 2010
- Surse online:
25. <http://arheologie.ulbsibiu.ro/publicatii/cursuri/tiplitic/3b.htm>

26. <http://en.wikipedia.org/wiki/Vandals>
27. www.roman-empire.net
28. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dominte/3-1.htm>

Chestionar

1. Ce înțelegeți prin cunoaștere?
2. Cu ce se ocupă filologia?
3. Cine e Gutemberg și care e epoca numită Gutemberg?
4. Numiți câteva biblioteci din antichitate!
5. Care e raportul dintre filologie și alte științe?
6. Care sunt neamurile răsăritene ale germanicilor?
7. Ce înțelegeți prin Wergeld?
8. Care este structura unei familiii germanice?
9. Care oameni se considerau liberi? Ce drepturi aveau ei?
10. Unde locuia tribul hermionilor?

11. Caracterizați goții și îndeletnicirile lor!
12. Ce li s-a atribuit gepizilor?
13. Care a fost alianța dintre gepizi și vandali?
14. Pe care teritorii erau situate triburile germanice
15. Care era starea militară a germanicilor?
16. Caracterizați armaamentul german!
17. Vorbiți despre Carol cel Mare și contribuția lui la formarea Imperiului!
18. Descrieți teritoriile Imperiului calolingian!
19. Care sunt zeii în care credeau vechii germani?
20. Numiți alte fapturi mitice în care credeau germanicii!
21. Definiți scopul metodei comparativ-istorice!
22. Care este obiectul de cercetare a acestei metode?
23. Prin ce se deosebește morfologia de sintaxă în cursul metodei comparativ-istorice?
24. În care caz nu se stabilesc corespondente semantice stricte?
25. Ce este limba după concepția lui M. Müller?
26. Cine a luat teoria naturalistă după Schleicher?
27. De cine este introdusă ideea arborului genealogic?
28. În ce constă teoria arborului genealogic?
29. Care sunt criteriile care stau la baza clasificării tipologice?
30. Enumerați principalele tipuri de limbi.
31. Care sunt deosebirile dintre tipul aglutinant și cel flexionar?
32. Dați exemple de limbi din fiecare categorie tipologică (izolant, aglutinant, flexionar și polisintetic).
33. Care sunt particularitățile specifice limbii germane?
34. Care este periodizarea istoriei limbii germane?
35. Numiți noul standart din 1 aprilie 2005!
36. Cum observăm evoluția limbii germane?